

INTERNATIONELLA
HANDELSHÖGSKOLAN
HÖGSKOLAN I JÖNKÖPING

Oligopolets fall?

– En analys av EU kommissionens förslag till att lösa upp revisions- och rådgivningsbranschens marknads-koncentration

Magisteruppsats inom företagsekonomi

Författare: Caroline Lillevang

Anna Norrsell Karlsson

Handledare: Gunnar Rimmel

Fredrika Askenmalm

Jönköping: Maj 2011

Förord

Vår förhoppning med studien är att läsaren ska finna studien och dess ämnesområde lika intressant som vi som författare har upplevt det. Vi har under arbetets gång fått en djupare förståelse för revisionsbranschen, vilket vi hoppas framkommer även för läsaren.

Vi vill tacka alla revisorer på de sex revisionsbyråerna, Fars generalsekreterare Dan Brännström samt privatpersoner som varit delaktiga i vår studie. Genom Ert intresse och engagemang har Ni inspirerat oss under arbetets gång. Tack för Er tid och hjälpsamhet.

Avslutningsvis vill vi även tacka våra två handledare Gunnar Rimmel och Fredrika Askemalm för vägledning och hjälp under studiens gång.

Jönköping den 23 maj 2011.

Caroline Lillevang

Anna Norrsell Karlsson

Sammanfattning

Examensarbete i företagsekonomi, Internationella handelshögskolan i Jönköping, Revision, Magisteruppsats, VT 2011.

Författare: Caroline Lillevang & Anna Norrsell Karlsson

Handledare: Gunnar Rimmel & Fredrika Askenmalm

Titel: Oligopolets fall? – En analys av EU kommissionens förslag till att lösa upp revisions- och rådgivningsbranschens marknadskoncentration

Bakgrund och Problem: Enligt den utgivna Grönboken är det nödvändigt för den finansiella stabiliteten att revisions- och rådgivningsbranschen och dess marknadsstruktur utvecklas. EU kommissionen vill lösa upp marknadskoncentrationen och diskuterar bland annat ett införande av krav på gemensam revision för större bolag samt krav på byrårotation.

Syfte: Syftet med studien är att undersöka huruvida Grönbokens förslag är rätt väg att gå för att uppfylla EU kommissionens önskan om att förändra revisions- och rådgivningsbranschens marknadsstruktur.

Avgränsningar: Studien berör EU kommissionens Grönbok *Revisionspolitik: Lärdomar från krisen*. Avgränsningar är gjorda till frågor rörande den omdiskuterade marknadskoncentrationen inom revisions- och rådgivningsbranschen med fokus på frågorna gällande förslag om gemensam revision samt byrårotation. Studien har även valts att avgränsas till hur Sveriges sex största revisionsbyråer ställer sig till EU kommissionens framtagna förslag i den utgivna Grönboken.

Metod: Studien har ett kvalitativt angreppssätt och primär data har samlats in genom personliga intervjuer.

Resultat och slutsatser: Författarna finner att EU kommissionens förslag inte kommer ge det utfall som ämnas uppnå. Vidare anser marknadens aktörer att ett utvidgande av lagen inte är rätt väg att gå för att lösa upp den rådande marknadskoncentrationen, utan anser att fokus bör läggas på att minska existerande etableringshinder och därigenom låta marknadsekonomin själv styra.

Förslag till vidare forskning: I november år 2011 kommer uppföljningsåtgärder att presenteras av EU kommissionen och om förslagen rörande obligatorisk byrårotation samt gemensam revision införs kan intressant forskning göras kring de faktiska utfallen. Vidare förslag på fortsatt forskning är att utifrån intressenters perspektiv undersöka behovet av att lösa upp marknadskoncentrationen samt hur de ser på de givna förslagen. I april 2010 presenterades ytterligare en Grönbok inom bolagsstyrning, vilken hotar den väl fungerande bolagsstyrningen i Sverige. Något som gör den Grönboken intressant att studera är att frågor rörande aktieägarnas delaktighet är centrala, vilket också diskuterats i den aktuella studien.

Nyckelord: Marknadskoncentration, ”too big to fail”, byrårotation & gemensam revision.

Abstract

A master thesis in business administration, Jönköping International Business School, Auditing, spring semester 2011.

Authors: Caroline Lillevang & Anna Norrsell Karlsson

Supervisors: Gunnar Rimmel & Fredrika Askenmalm

Title: The fall of the oligopoly – Analysis of the EU commission’s propositions to reduce the market concentration within the audit industry

Background: According to the published Green Paper it is necessary that the audit industry and its market structure is developing in order to increase the financial stability. In order to reduce the market concentration the EU commission has presented proposals of both joint audit and mandatory audit firm rotation.

Purpose: The purpose with the study is to investigate whether the Green Paper and its proposals will achieve the EU commission’s aim to reduce the market concentration within the audit industry.

Delimitations: The study investigates the Green Paper, published by the EU commission, and the study is limited to questions concerning the market concentration within the audit industry. The six biggest audit firms in Sweden have been selected to be included in the study.

Methodology: The study has a qualitative approach and the primary data is collected through personal interviews.

Results and conclusions: The authors find that the EU commission’s proposals will not result in the desirable outcome. The auditors do not find that an extension of the legal framework is the right procedure to reduce the market concentration. They argue that reducing barriers to entry is a better alternative and by that let the market economy control.

Propositions for further research: This study can be further developed by studying the actual outcome of the proposals which will be presented in November 2011. Further studies can be done by investigating stakeholders’ perspectives of the given proposals. In April 2011 another Green Paper was published within the corporate governance’s field, which can affect the well-functioning Swedish corporate governance code.

Keywords: Market concentration, ”too big to fail”, audit firm rotation & joint audit.

Ordlista

Enron - Skandalen i USA där ett av landets största företag försattes i konkurs år 2001 till följd av en felaktig redovisning genom att företaget till exempel bokförde överdrivna vinster under en femårsperiod. Granskningen utfördes av revisionsbyrån Arthur Andersen och år 2002 försattes även revisionsbyrån i konkurs.

Etableringshinder- *"the extent to which, in the long run, established firms can elevate their selling prices above the minimal average costs of production and distribution... without inducing potential entrants to enter the industry"*

Förväntningsgap- Ett så kallat förväntningsgap uppstår inom revisions- och rådgivningsbranschen när allmänhetens förväntningar och behov gällande vad revisorerna förväntas åstadkomma skiljer sig från vad en revisor de facto gör.

Grönbok- Är likvärdigt ett svenskt utredningsbetänkande, SOU, och utges av Europeiska Kommissionen. Användningsområdet är att presentera nya idéer och åtgärder inom EU.

Oligopol- En marknadsform som kännetecknas av att ett fåtal aktörer dominerar en marknad. Om en aktör ändrar sina priser eller sitt utbud brukar detta normalt leda till motåtgärder från övriga aktörer.

Parmalat- Den italienska matleverantören försattes år 2003 till slut i konkurs efter att under flera år mörkat sina förluster i bokföringen.

The Big Four- Består av de fyra revisionsbyråerna KPMG, Deloitte, Ernst & Young och PwC.

Worldcom- Ett av USA:s största internet- och teleoperatör gick i konkurs år 2002 efter en redovisningsskandal där företaget förfinat sitt rörelseresultat under fem kvartal.

Förkortningar

EU – Europeiska Unionen

FAR – Tidigare en förkortning för Föreningen Auktoriserade Revisorer men är numera intresseorganisationen för revisorer FAR.

FAR SRS- FAR Svenska Revisorssamfundet

GAO - U.S Government Accountability Office

ISA- International Standards of Accounting

OECD – Organization for Economic Co-operation and Development

Företagsnamn

BDO – Binder, Dijker, Otte

KPMG – Klynveld, Peat, Marwick, Gördeler

PwC - PricewaterhouseCoopers

Innehåll

1	Introduktion	1
1.1	Introduktion	1
1.2	Problemdiskussion	4
1.3	Problemformulering	5
1.4	Syfte	5
1.5	Avgränsning	5
1.6	Disposition	6
2	Referensram	7
2.1	Bakgrundsteori	7
2.1.1	Revisionshistoria	7
2.1.2	Agentteori kopplat till revision	8
2.1.3	Bolagsstyrning och revision	9
2.1.3.1	Bolagsstyrning inom EU	10
2.1.3.2	Den svenska bolagsstyrningen	10
2.2	Från ”Big eight” till ”Big four”	11
2.2.1	”Too big to fail”	11
2.3	Marknadskoncentration och etableringshinder	12
2.4	Byrårotation	15
2.5	Gemensam revision	18
3	Metod	20
3.1	Val av metod	20
3.2	Val av respondenter	21
3.3	Referensram	22
3.4	Datainsamling	23
3.4.1	Genomförande av intervjuer	23
3.5	Analys	24
3.6	Validitet och reliabilitet	25
3.7	Källkritik	26
4	Empiri	27
4.1	Diskussion kring Grönboken	27
4.2	Ställningstagande till systemriskerna och ”too big to fail”	29
4.3	Byrårotation och gemensam revision	30
4.3.1	Hur kan ett lagstadgat krav på byrårotation påverka marknadskoncentrationen?	30
4.3.2	Hur kan ett lagstadgat krav på gemensam revision påverka revisions- och rådgivningsbranschen?	31
4.4	Etableringshinder	32
4.5	Framtiden	33
5	Analys	35
5.1	Hur ställer sig aktörerna på revisionsmarknaden sig till EU kommissionens Grönbok gällande deras förslag till hur marknadskoncentrationen ska lösas upp?	35
5.1.1	Marknadskoncentrationen	35
5.1.1.1	”Too big to fail”	36
5.1.2	Bolagsstyrning	37
5.2	Vilka effekter kan obligatorisk byrårotation medföra på revisions- och rådgivningsbranschen?	38

5.3	Hur kan ett lagstadgat krav på gemensam revision påverka revisions- och rådgivningsbranschen?.....	40
6	Slutsats	42
6.1	Hur ställer sig aktörerna på revisionsmarknaden sig till EU kommissionens Grönbok gällande deras förslag till hur marknadskoncentrationen ska lösas upp?.....	42
6.2	Vilka effekter kan obligatorisk byrårotation medföra på revisions- och rådgivningsbranschen?.....	43
6.3	Hur kan ett lagstadgat krav på gemensam revision påverka revisions- och rådgivningsbranschen?.....	43
6.4	Egna reflektioner	44
6.5	Förslag till vidare studier	44
7	Referenslista	46

1 Introduktion

I studiens inledande kapitel introduceras kort problemet. Vidare förs en problemdiskussion som ligger till grund för studiens frågeställningar. Syftet samt de avgränsningar som gjorts tas även upp i kapitlet.

1.1 Introduktion

Marknadskoncentrationen är en känslig fråga för aktörerna på revisionsmarknaden. Efter den senaste finansiella krisen är nu EU kommissionen beredd att vidta drastiska åtgärder för att öppna upp marknaden, och därmed bryta upp det oligopol som de anser råder inom revisions- och rådgivningsbranschen (Lennartsson, 2010). Grönboken *Revisionspolitik: lärdomar från krisen* är ett diskussionspapper som lanserades av EU kommissionen år 2010. Enligt Michel Barnier, upprättaren av Grönboken, skapar oligopolet systemrisker då fyra stora revisionsbolag kontrollerar 70 procent av den europeiska marknaden och hela 99 procent av bolagen på Londonbörsen (Bursell & Neurath, 2010).

I Sveriges Konkurrenslag (2008:579) står det i 1 kap. 1 § att lagen har som ändamål att motverka hinder som motarbetar en fri konkurrens i fråga om produktion av- och handel med varor och tjänster. Inom revisions- och rådgivningsbranschen finns det ett begränsat antal revisionsbyråer som hanterar en stor del av den totala granskningen inom branschen och marknaden anses därför vara koncentrerad. Den marknadskoncentration som råder idag, innehållande fyra stora aktörer, kan likna en oligopolistisk marknad där en begränsad konkurrens kan bidra till minskad effektivitet och högre avgifter (Sherer & Turley, 1997).

Revisions- och rådgivningsbranschen bestod tidigare av åtta stora revisionsbyråer men i slutet av 1980-talet blev byråerna allt färre. De stora åtta revisionsbolagen behövde expandera både på den nationella och internationella marknaden och konsolideringar blev ett faktum. En annan orsak till att byråerna blev allt färre var på grund av nedläggning av Arthur Andersen efter Enronskandalen (Matthews, 2006). Idag återstår endast fyra stora revisionsbyråer, vilka skapar dagens starka marknadskoncentration. De fyra byrå-

erna är KPMG, Ernst & Young, PwC och Deloitte, hädanefter kallat ”the big four” (Lennartsson, 2010).

Enligt den franske EU-kommissionären Michel Barnier skapar den rådande marknads-koncentrationen systemrisk. Genom den utgivna Grönboken ges bland annat förslag till hur revisionsbranschen ska bli mer konkurrensutsatt och därmed utmana de fyra stora revisionsbyråernas dominans (Bursell & Neurath, 2010). Michel Barnier är ansvarig för utvecklingen av EU:s inre marknad och är mycket oroad då revisorerna inte kunde förutspå eller hade mer kunskap om den senaste krisen, trots att de stod i det första ledet och kontrollerade bolagens räkenskaper (Bursell & Neurath, 2010).

Från flera håll anses koncentrationen riskera att många led drabbas om en av de stora aktörerna skulle försvinna från marknaden. Konsolideringar och konkurser leder till färre revisionsbyråer som är kapabla att revidera stora och komplexa enheter. Begränsad tillgång till reviderad finansiell information för stora företag och skadat förtroende hos investerare är två konsekvenser, men det kan även skada stabiliteten i det finansiella systemet i stort. Stora åtgärder främst inom den finansiella sektorn har vidtagits efter den senaste ekonomiska krisen, både i och utanför Europa, däremot har mindre fokus lagts på huruvida revisions- och rådgivningsbranschen kan förbättra sitt arbete för att bidra till en ökad finansiell stabilitet (KOM, 2010:561).

Vidare anser EU kommissionen att de stora revisionsbolagen är ”too big to fail”, det vill säga att staten anser att ett specifikt företag är för viktigt för att låtas gå i konkurs och skyddar därför företaget i fråga. För att råda bot på problemet överväger kommissionen att driva fram ett regelverk som tvingar fram gemensam revision av stora bolag, det vill säga att revisionen delas av två revisionsföretag varav en ståendes utanför ”the big four”. En annan orsak till förslaget är att den koncentrerade marknaden inte ger kunderna tillräckliga valmöjligheter vid val av revisor. Att arbeta som revisor för ett börsnoterat bolag har även visat sig vara positivt för ryktet och en sådan positiv förbindelse stärker de stora aktörernas möjlighet att säkra fler prestigefyllda uppdrag, vilket skapar dålig dynamik på marknaden. Finansinstitut har vid tillfällen även krävt avtalsklausuler om att ”the big four” ska anlitas av det kapitalsökande företaget för att lån ska beviljas. Förslaget om gemensam revision innebär att revisorerna delar på arbetet och gemensamt undertecknar revisionsberättelsen. Frankrike är idag det enda land i Europa som har

lagstadgat krav på gemensam revision. Genom att införa ett sådant krav inom hela Europa hoppas kommissionen kunna skapa mer dynamik på marknaden och även främja de små och medelstora revisionsbyråernas tillväxt. Genom att stärka deras position på marknaden ser kommissionen även detta som en möjlighet till att begränsa avbrott på revisionsmarknaden vid ett eventuellt bortfall utav aktörerna inom ”the big four” (KOM, 2010:561).

EU kommissionen skriver i den aktuella Grönboken om revisionens roll som en lagstadgad garanti för långivare, investerare och övriga intressenter vilka har ett affärsintresse i aktiebolagen och övriga bolag med begränsat ansvar. Mot denna bakgrund anser kommissionen att oberoendet bör vara en central och orubblig del av revisionsarbetet. I direktivet om lagstadgad revision fastställs ett antal principer gällande oberoendet, så som överväganden till ägarskap, byte av revisionsföretag, arvoden och revisionskommittéer. Principerna har införts i medlemsstaternas lagstiftning genom specifika uppförandekoder eller genom bindande principer framtagna av tillsynsmyndigheter, vilka sträcker sig utöver Internationella revisionsförbundets etiska regler som för revisionsföretagen är ett riktmärke (Europaparlamentets och rådets direktiv, 2006/43/EG).

EU kommissionen vill nu förstärka revisorernas oberoende ytterligare genom att motverka den undermåliga rotation de anser existerar på marknaden. Att använda sig av samma revisionsbyrå i årtionden anses ej förenligt med standarderna för oberoende. Hotet mot oberoendet anses enligt kommissionen kvarstå även med dagens krav på byte av huvudansvariga revisorer. Kommissionen vill nu därför överväga att stärka kravet på rotation efter en fastställd tidsperiod så att även byte av revisionsbyrå inkluderas, så kallad byrårotation. Medvetenhet om att information kan gå förlorad finns, men förslaget ska granskas för att se om fördelar som att skapa och upprätthålla objektivitet, dynamik och kapacitet på den existerande marknaden kan väga upp (KOM, 2010:561).

Grönbokens övergripande syfte är att trotsa den rådande dominansen av ”the big four” och framkalla en mer konkurrensutsatt revisionsmarknad inom EU. EU kommissionen har uppmanat olika aktörer på marknaden att ge sina utlåtanden till de givna förslagen till förändring, så kallade remissvar, under december 2010. I mitten av februari 2011 hölls en högnivåkonferens i Bryssel med anledning att diskutera Grönboken och resulta-

ten från de 688 inkomna remissvaren. Under november 2011 kommer eventuella uppföljningsåtgärder att presenteras (KOM, 2010:561).

1.2 Problemdiskussion

Enligt den utgivna Grönboken är det en nödvändighet för den finansiella stabiliteten att revisions- och rådgivningsbranschen och dess marknadsstruktur utvecklas. EU kommissionen vill lösa upp marknadskoncentrationen och diskuterar bland annat ett införande av krav på gemensam revision för större bolag samt krav på byrårotation (KOM, 2010:561).

I branschtidningen Balans har en intervju med samtliga styrelseordförande från "the big four" publicerats där alla fyra är överens om att revisions- och rådgivningsbranschens uppmärksamhet i massmedia, i och med Grönbokens publicering, är något positivt. Förslagen är riktade mot revisorer men slår dock hårdast mot marknaden, ju hårdare marknaden regleras desto dyrare riskerar det att bli för kunden. Det finns inga studier som påvisar att kvaliteten ökar med gemensam revision, vilket är ett utav EU kommissionens förslag till förändring. De fyra styrelseordförandena är överens om att det finns två tillvägagångssätt för att hantera kontrollfunktionen, antingen genom lagreglering eller genom självsanering (Danielsson, 2011).

För att undersöka hur revisionsmarknaden kan komma att se ut i framtiden måste först och främst marknaden som den ser ut idag studeras. Revisions- och rådgivningsbranschen domineras av fyra stora revisionsbyråer och i flera medlemsstater granskar de mer än 90 procent av de börsnoterade bolagen (KOM, 2010:561).

Etableringshinder som existerar på en marknad kan komma att motverka fri konkurrens inom branschen (Sherer & Turley, 1997). Inom området revision förekommer hinder för att starta en ny verksamhet på marknaden genom bland annat specifikt krav på utbildning samt att finansinstitut vid många tillfällen kräver att någon av "the big four" ska anlitas som revisor för att lån ska beviljas. Revisorns skadeståndsansvar är även en aspekt som hämmar de små och medelstora revisionsbyråernas tillväxt (KOM, 2010:561).

Studien är ämnad att undersöka hur revisorer och andra aktörer inom revisions- och

rådgivningsbranschen ställer sig till EU kommissionens utgivna Grönbok och om den är den rätta vägen att gå för att lösa upp marknadskoncentrationen.

1.3 Problemformulering

I problemdiskussionen återfinns bakgrunden till följande frågeställning:

Hur ställer sig aktörerna på revisionsmarknaden sig till EU kommissionens Grönbok gällande deras förslag till hur marknadskoncentrationen ska lösas upp?

- *Vilka effekter kan obligatorisk byrårotation medföra på revisions- och rådgivningsbranschen?*
- *Hur kan ett lagstadgat krav på gemensam revision påverka revisions- och rådgivningsbranschen?*

1.4 Syfte

Syftet med studien är att undersöka huruvida Grönbokens förslag är rätt väg att gå för att uppfylla EU kommissionens önskan om att förändra revisions- och rådgivningsbranschens marknadsstruktur. Syftet med studien är inte att generalisera utan snarare att få en djupare förståelse för hur EU kommissionens Grönbok och dess förslag till förändring inom revisionsmarknaden tas emot av aktörerna på marknaden.

1.5 Avgränsning

Uppsatsen berör EU kommissionens Grönbok *Revisionspolitik: Lärdomar från krisen* och studien är avgränsad till frågor rörande den omdiskuterade marknadskoncentrationen inom revisions- och rådgivningsbranschen med fokus på frågorna gällande förslag om gemensam revision samt byrårotation.

1.6 Disposition

Introduktion

I det inledande kapitlet introduceras ämnesområdet. Vidare presenteras studiens forskningsfrågor, syfte och dess avgränsningar.

Referensram

I studiens referensram presenteras aktuella teorier och utförda studier på området. Det framtagna materialet kommer att analyseras.

Metod

I metodkapitlet redogörs studiens upplägg och tillvägagångssätt. Metodikens för- och nackdelar kommer även att presenteras.

Empiri

I empirikapitlet ges en genomgång av studiens primärdata bestående av de genomförda intervjuerna.

Analys

Analyskapitlet kommer att sammankoppla redovisad teori, forskningsrön och utredningar till det empiriska materialet från studiens intervjuundersökning.

Slutsats

I det avslutande kapitlet presenteras svaren på de frågor som ställts i det inledande kapitlet samt förslag till fortsatta studier.

2 Referensram

I studiens andra kapitel presenteras den referensram som är nödvändig för att få en bakgrund till samt djupare förståelse i ämnet. De olika teorierna är framtagna med hänsyn till det som framkommit under intervjuerna. Syftet är att underlätta förbindelsen mellan studiens frågeställning och den empiri som presenteras i studiens fjärde kapitel.

2.1 Bakgrundsteori

I kapitlets första avsnitt behandlas den teori som ligger till grund för hur revisions- och rådgivningsbranschen är uppbyggd genom lagar och hur dess utveckling har sett ut. Det ansågs nödvändigt att belysa dessa delar för att bättre förstå studiens syfte och de forskningsfrågor som studien ämnar besvara.

2.1.1 Revisionshistoria

Den första lagregleringen om krav på revision för svenska aktiebolag uppfördes i Aktiebolagslagen år 1895 och år 1899 bildades Svenska Revisors Samfundet (SRS), vilket syfte var att förbättra revisionen och hindra att amatörrevisorer fanns på marknaden. År 1923 bildades Föreningen Auktoriserade Revisorer, till följd av att de stadsauktoriserade revisorerna i Kristiania visat sitt intresse till ett samarbete mellan de skandinaviska länderna (Wallerstedt, 2009). Regelutvecklingen av revision har under åren fortsatt och under år 1983 infördes återigen krav på att samtliga aktiebolag i Sverige skulle granskas av antingen en godkänd eller auktoriserad revisor. År 1995 blev Sverige medlem i den Europeiska Unionen och förband sig då till att följa EU:s bolagsrätt och det nationella regelverket ersattes successivt av internationella lagar och förordningar, vilket fick stor betydelse för den svenska revisorsprofessionen (Wallerstedt, 2009).

I Revisionslagen (1990: 1079) återfinns bestämmelser om revision. Där står att revisorn ska granska bolagets årsredovisning, bokföring samt bolagets förvaltning. Granskningen ska dessutom vara så djup och vittgående som god revisionsredovisning kräver.

År 1991 utvecklades den så kallade ”Revisionsprocessen”, vilken är den revisionsstandard som ursprungligen följdes i Sverige (Far, 2002). Far:s styrelse beslutade år 1998 att ”Revisionsprocessen” skulle ersättas av de internationella reglerna ISA, International

Standards on Auditing, dock med vissa nödvändiga anpassningar till svensk lagstiftning (Far, 2002).

Under år 2006 förenades de två ovan nämnda revisionsföreningarna, Föreningen Auktoriserade Revisorer och Svenska Revisors Samfundet och bildade FAR SRS. Under 2010 bytte föreningen sedan namn till FAR. Organisationen finns till för att utveckla och förbättra revisions- och rådgivningsbranschen (Far, u.å.).

2.1.2 Agentteori kopplat till revision

Principal-agentteorin uppstod under 1970-talet med utgångspunkt i att förvaltning och ägande av företag separerades och de olika parterna har olika intressen (Diamant, 2004). Teorin utforskar hur kontrakt och incitament kan användas för att uppnå mål i verksamheten. Agentrelationer uppstår ständigt när en principal, tillika uppdragsgivare, hyr in en agent för att utföra ett uppdrag. Agenten får ansvar att utföra uppdraget i uppdragsgivarens intresse. Huvudelementet av agentteorin menar att uppdragsgivare och agenter har olika syfte och därför behövs kontrakt för att minimera de avvikande åsikterna (Anthony & Govindarajan, 2007). Teorin utgår från att båda parter agerar både rationellt och opportunistiskt. Ägaren vill ha avkastning på sitt investerade kapital och agenten i sin tur vill bli belönad för sitt arbete. De två aktörerna har olika mål vilket kan leda till konflikter och nyttomaximering kan komma att ske på den andras bekostnad (Bruzelius & Skärvad, 2010).

Revision ur ett agentteoretiskt perspektiv fokuserar främst på frågan hur revisionen ska minska informationsklyftorna mellan företaget och externa intressenter (Bergström & Samuelsson, 2009). För principalerna, det vill säga aktieägarna, är revisionens ändamål främst att säkerställa trovärdigheten av den finansiella informationen. Den externa granskningen ger aktieägarna möjlighet att utvärdera företagsledningens arbete och dessutom ökar ägarnas insyn i verksamheten (Diamant, 2004).

Agentteorin hanterar individers benägenhet att agera opportunistiskt, det vill säga anpassligt. Beteendet är något som påverkas av ekonomiska och juridiska faktorer. Vid ett strikt ansvar för den reviderade informationen försvagas tendenserna till opportunistiskt beteende och kvaliteten maximeras. Dock kan rädslan för påföljder leda till att mängden information minskas (Swarts, 1997).

Med revisionsarbetet skapas relationer, vilka ökar risken för att revisorerna handlar på ett opportunistiskt sätt till fördel för den organisation som blir granskad. Efter en längre tid som revisor hos en och samma organisation skapas även stor kunskap om organisationen, vilket ökar risken för omedvetet godkännande av felaktiga uppgifter (Bazerman et. al., 1997).

Pris är inte alltid relaterat till kapacitet och kunnighet på konkurrenskraftiga marknader, då kompetensen inte alltid kan bedömas. Enligt en studie framförd av Britton och Ball (1999) leder det till att agenter, det vill säga revisorer i det här fallet, med olika kompetens kan kräva samma priser. I situationen blir då revisorns rykte en viktig faktor då det påverkar de kommande arbetsmöjligheterna och ryktet blir i och med det den faktor som på sikt slår ut de sämre revisorerna. Tidsbestämda uppdrag blir den bästa kontraktsformen då den minskar möjlighet att handla opportunistiskt (Britton & Ball, 1999).

2.1.3 Bolagsstyrning och revision

Termen bolagsstyrning används flitigt men definieras sällan. OECD (1999) har dock definierat bolagsstyrning enligt följande:” *a set of relationships between a company’s board, its shareholders and other stakeholders. It also provides the structure through which the objectives of the company are set, and the means of attaining those objectives and monitoring performance are determined*” (OECD citerad i Mallin, 2010, s.7).

Bolagsstyrning uppstod först i USA i mitten på 1980-talet på grund av att institutionella ägare reagerade på hur företagets direktörer förvaldade bolaget. I Europa var det först i början av 1990-talet som bolagsstyrningen fick tillräckligt med uppmärksamhet efter ett par företagsskandaler, speciellt i Storbritannien, vilket bidrog till att Englands första bolagsstyrningskod, The Cadbury Report, uppkom år 1992. Allteftersom har flera europeiska länder infört bolagsstyrningskoder (SOU, 2004).

Vikten av bolagsstyrning har under det senaste årtiondet fortsatt att växa kraftigt, i synnerhet efter Enronskandalen år 2001. Ytterligare en orsak till att bolagsstyrning vuxit är att flera länder har haft finansiella problem. Bolagsstyrningens fokusområden ligger i att utveckla frågor kring transparens och avslöjanden, kontroll och ansvarskyldighet (Mallin, 2010).

Strukturen inom bolagsstyrning innehåller två huvudelement, vilka har sitt ursprung från separationen av ägande och kontroll i stora bolag. Först och främst behövs övervakning av cheferna och för det andra måste ledningen vara ansvariga gentemot aktieägare och andra intressenter. Revisionen ingår i ramverket som en oberoende tredje part som är utsedd av oberoende styrelsemedlemmar som ingår i bolagets revisionsutskott (Sherer & Turley, 1997).

2.1.3.1 Bolagsstyrning inom EU

Europa har inte några gemensamma direktiv utan varje medlemsland ska utforma egna koder, vilka ska vara baserade på den så kallade följ-eller-förklara principen som innebär att om bolaget gör avvikelser ska de redovisa och motivera varför avvikelserna gjorts. Det är främst till följd av de skandaler som ägt rum i Europa som EU nu kräver att medlemsstaterna ska införa nationella koder för bolagsstyrning (Bolagskoden, u.å.).

2.1.3.2 Den svenska bolagsstyrningen

Tillsammans med förtroendekommissionen och ett antal näringslivsorganisationer bildades den svenska så kallade kodgruppen. Kodgruppen fick som uppgift att arbeta fram Sveriges nya bolagsstyrningskod, vilken presenterades under 2004 och blev sedan föremål för remissbehandling (SOU, 2004). Sedan koden presenterades har den modifierats till följd av ny lagstiftning och på grund av olägenheter som uppkommit vid det praktiska användandet av koden. Från och med den 1 juli 2008 ska alla Sveriges börsbolag följa bolagsstyrningskoden (Kollegiet för Svensk bolagsstyrning, u.å.).

Syftet med den svenska bolagsstyrningskoden är att säkerställa att svenska börsbolag sköts på ett effektivt sätt som tillfredställer dess ägare. Syftet med bolagsstyrningskoden är att stärka förtroendet för de svenska börsbolagen genom att främja en positiv utveckling av bolagsstyrning. Koden är till för att komplettera lagstiftningen och är inte tvingande utan baseras på följ- eller förklara principen. Koden behandlar det beslutsystem genom vilket ägarna direkt eller indirekt styr bolaget (Kollegiet för Svensk bolagsstyrning, u.å.)

I Sverige är bolagsstyrningen baserad på dels skrivna regler och dels praxis. De regler som främst är gällande är Aktiebolagslagen och Årsredovisningslagen. Enligt Aktiebolagslagen arbetar revisorn som ett kontrollorgan, och utses av bolagsstämman för att granska bokföring, årsredovisning, styrelsens och verkställande direktörens förvaltning.

Val av både styrelse och revisor ska beredas enligt en viss process som ägarna själva styr. Valberedningen är bolagsstämmans organ och ska tillvarata samtliga aktieägares intresse (Kollegiet för Svensk bolagsstyrning, 2010).

2.2 Från ”Big eight” till ”Big four”

Revisionsmarknaden bestod till slutet av 1980-talet av åtta stora aktörer på den internationella marknaden, kallade ”the big eight”. Sedan den första stora fusionen mellan Peat Marwick International och Klynveld Main Goerdelar, som tillsammans bildade KPMG Peat Marwick år 1987, har koncentrationen blivit allt starkare (Ballas & Fafaliou, 2008). År 1989 fortsatte trenden med fusioner då Arthur Young och Ernst & Whinney slogs samman och blev Ernst & Young (Ernst & Young, 2011), likväl som Deloitte Haskins & Sells och Touche Ross Company bildade Deloitte Touche Tohmatsu International (Deloitte, 2011). År 1998 var det sedan dags för den globala fusionen av Price Waterhouse and Coopers och Lybrand som tillsammans bildade PricewaterhouseCoopers (PwC, 2011). Fusionerna följdes senare utav ödeläggelsen av revisionsbyrån Arthur Andersen, som godkänt de felaktiga räkenskaperna inom Enronkoncernen och revisionsbolaget fick under 2002 avveckla sin verksamhet (Mallin, 2010). Efter Arthur Andersens fall har nu ”the big eight” minskats till ”the big four”. Koncentrationen på revisionsmarknaden har skapat oro inte bara för minskad konkurrens, vilket leder till högre priser och större intäkter, utan även för hur marknadsstrukturen kan komma att påverkas om ännu ett stort revisionsbolag skulle försvinna från marknaden (Ballas & Fafaliou, 2008).

2.2.1 ”Too big to fail”

Begreppet ”too big to fail” innebär att staten anser att ett specifikt företag är för viktigt för att låtas gå i konkurs, och att staten därför kommer skydda företaget i fråga från en sådan företeelse (Cunningham, 2006). ”The big four” hanterar cirka 90 % av granskningen av de börsnoterade bolagen på den Europeiska marknaden. Det finns tydliga etableringshinder som stoppar nya revisionsbyråer från att etablera sig bland de stora välkända byråerna och för börsbolagen finns det inget substitut till revision, då det är ett lagreglerat krav. Enligt en studie utförd av Property Casualty Insurers Association of America finns det inom revisions- och rådgivningsbranschen tydliga tecken på att revisionsbyråerna är just ”too big to fail” (Property Casualty Insurers Association of Ameri-

ca, 2009). För att bedöma om revisionsbyråerna är ”too big to fail” ska enligt Property Casualty Insurers Association of America följande analyser genomföras:

- Storleken på KPMG, PwC, Ernst & Young och Deloitte ska tillsammans relateras till den nationella samt internationella marknaden.
- Marknadsandelar ska studeras.
- Existerande etableringshindren ska studeras.
- Studera huruvida revisionstjänsten kan bli substituerad.

(Property Casualty Insurers Association of America, 2009).

Upphovsmannen till EU kommissionens Grönbok, Michel Barnier, hävdar att den koncentrerade revisionsmarknaden medför svårigheter inom företagsvärlden, samt att den existerande koncentrationen kan leda till att staten måste erbjuda ett finansiellt nödpaket om någon av ”the big four” skulle hamna i finansiella problem (KOM,2010:561).

U.S. Securities and Exchange Commission har enligt Dwyer (2003) gett ut allt för milda straff till de inblandade revisorerna och revisionsbyråerna i de stora företagsskandaler som inträffat. Dwyer menar att de milda straffen reser frågan: Är de kvarstående ”big four”-byråerna för få för att misslyckas med utgången att någon av dem försvinner från marknaden, och är de i och med det bortanför reglerarnas kontroll? En sträng påföljd, så som ett års förbud mot att revidera publika bolag, kan leda till konkurs för den straffade revisionsbyrån. Ett sådant resultat skulle enbart stärka den rådande koncentrationen, vilket även försvårar målet att uppnå oberoende hos revisorn och försvårar även möjlighet till revisorsrotation. Svårigheten för lagstiftaren ligger häri att finna en lösning så att en balans infinner sig mellan tryggande lagar med påföljd och att inte driva någon av de kvarvarande stora spelarna i konkurs (Dwyer, 2003).

2.3 Marknadskoncentration och etableringshinder

I Sverige introducerades år 1993 Konkurrenslagen vilken behandlar alla aspekter av den svenska konkurrensen. Lagen är till för att eliminera de hinder som hotar den fria konkurrensen inom produktion av varor och tjänster i landet. I lagen finns det restriktioner för hur bolag som besitter en dominant position får agera på marknaden, så att de inte

utnyttjar positionen och agerar på ett icke-konkurrensmässigt vis. Det är dock en vag skillnad mellan att utnyttja en dominant position och att bara besitta den (Dutilh, 2004).

I alla medlemsländer inom EU är det lagreglerat för listade bolag att revidera den finansiella informationen. I EU:s åttonde direktiv om bolagsrätt specificeras diverse kvalifikationer som den individ som reviderar måste besitta. De kvalifikationerna anses vara etableringshinder på marknaden vilket ökar dominansen av de stora byråerna ytterligare då de kan sätta monopolistiska priser (Ballas & Fafaliou, 2008).

Etableringshinder definieras av bland andra Bain: *"the extent to which, in the long run, established firms can elevate their selling prices above the minimal average costs of production and distribution... without inducing potential entrants to enter the industry"* (Bain citerad i Jones & Sufrin 2011, s 85).

Det finns olika typer av etableringshinder. Det finns de hinder som är legala, vilket till exempel kan vara tullavgifter eller en maxkvot vid import. Det finns även etableringshinder som uppstår från fördelar av en dominant ställning på marknaden, så som till exempel storleksfördelar. Etableringshinder kan också bestå i att olika konkurrenter har olika tillgång till finansiering av dess verksamhet. Nya bolag som vill äntra en marknad kan också sakna nyckeltillgångar som är nödvändiga för den specifika verksamheten (Jones & Sufrin, 2011). De etableringshinder som existerar på revisionsmarknaden idag är bland annat att det i Aktiebolagslagen står skrivet vilka som får utträta revision innehållande specifika krav på utbildning. Inte sällan skriver finansinstitut dessutom avtalsklausuler där de kräver att klienten ska anlita någon av "the big four" till att revidera räkenskaperna för att ett lån ska beviljas (KOM, 2010:561). Vidare krävs också efterlevnad av de regelverk som styr revisionsyrket, vilket är kostsamt för byråerna att upprätthålla och kan innebära ett hinder för en ny byrå som vill etablera sig på revisionsmarknaden. Ett annat hinder som de mindre företagen inom revisions- och rådgivningsbranschen kan stöta på är att kunderna kräver att revisionsbyråerna erbjuder ett brett utbud av olika tjänster utöver granskning. Även revisorns skadeståndsansvar är ett etableringshinder som stoppar små och medelsstora revisionsbyråer från att åta sig större uppdrag (Far, 2010). Enligt en studie utförd av Oxera (2006) är existerande etableringshinder en bidragande faktor till att marknadsstrukturen ser ut som den gör, samt att de måste minskas för att möjliggöra ett uppbrytande av marknadskoncentrationen inom revi-

sions- och rådgivningsbranschen. Det framkommer även att revisionsbyråns rykte är en avgörande faktor vid valet av revisor, trots att byråer utanför ”the big four” anses tekniskt kapabla till att utföra granskningen av de stora bolagen (Oxera, 2006).

Efter Arthur Andersens konkurs ses idag tendenser i USA att de noterade bolagen byter från ”the big four” och att de istället köper sina granskningstjänster från någon av de mindre revisionsbyråerna på marknaden. Utifrån branschens aktörers perspektiv hävdas att de mindre revisionsbyråerna nu har en alltmer riskfylld kundkrets. Lagstiftaren, å andra sidan, fruktar att marknadskoncentrationen inom branschen ska fortsätta och därför uppmuntras de mindre byråerna att vara aktiva gällande att ta sig an större klienter. Lagstiftaren i USA vill dessutom minimera de etableringshinder som existerar inom revisions- och rådgivningsbranschen (Hogan & Martin 2009).

I en studie genomförd av Ballas & Fafaliou (2008) granskades revisionsmarknaden i de 15 länder som år 2004 var medlemmar i EU. Enligt studien är det inte bara det åttonde direktivets revisionsreglemente som påverkar marknaden utan även EU kommissionen har ett betydande inflytande i bestämmandet huruvida marknadsstrukturen ska se ut. Resultaten som presenterades i studien visar på att revisionsmarknaden i de flesta medlemsländerna är oligopolistisk, samt att koncentrationen ökade ytterligare efter Arthur Andersens fall då dominansen av de stora byråerna på marknaden steg. EU kommissionen önskar att Grönbokens förslag ska innebära att en omvänd konsolidering blir verklighet, det vill säga att ”the big four” klyvs rakt av och bildar ”the big eight”. För att finna en lösning på den rådande marknadskoncentrationen anser Konkurrensverket att upprinnelsen till den existerande marknadskoncentrationen måste studeras. Ballas & Fafaliou (2008) ställer i sin studie frågan: Besitter ”the big four” skalfördelar och att de därför är mer effektiva än de mindre byråerna, beror marknadsstrukturen på att existerande etableringshinder stoppar nya byråer från att ta sig in på revisionsmarknaden, alternativt att det beror på de inlåsnings effekter som finns idag som försvårar byte av revisor (Ballas & Fafaliou, 2008)? Oavsett bakgrunden till varför revisionsmarknaden ser ut som den gör hävdar Konkurrensverket att när en bransch består av ett fåtal stora aktörer finns det risk för svag konkurrens, vilket i längden kan leda till högre priser och minskad kvalitet av tjänsterna (Konkurrensverket 2010: 546). Oxera (2006) har i en studie funnit att den ökade marknadskoncentrationen lett till ökade priser på revisionsmarknaden.

Forskning inom det organisationsteoretiska fältet mot fokus på industrier visar att en marknad som domineras av ett fåtal stora aktörer medför snedfördelning av resurser och suboptimala prestationer (Shepherd, 1997). Ironiskt nog var det en alltför aggressiv konkurrens i början på 1990-talet som bidrog till att konsolidering av revisionsbyråerna startade (Ballas & Fafaliou, 2008). I en studie som genomförts av Choi och Zenghal (1999) framkommer att redan innan de konsolideringar som skett dominerades marknaden av ett fåtal stora revisionsbyråer. Enligt studien hade de stora revisionsbyråerna på den europeiska marknaden överlägsna resultat i jämförelse med de mindre byråerna på samma marknad, både innan och efter de konsolideringar som skett sedan 1980-talet. Med de argumenten menar studien att hög marknadskoncentration inte nödvändigtvis innebär att konkurrens är obefintlig (Choi & Zengahl, 1999).

Enligt en dansk studie hävdar de stora byråerna själva att den nuvarande marknadskoncentrationen inom revisionen är nödvändig, då det behövs stora revisionsbyråer för att kunna hantera storleken på klienternas bolag. Det är på grund av att konsolideringar har skett i andra bolag och industrier som revisionsbyråerna också behöver sammanslutas. I studien framställs två anledningar till varför revisionsbyråerna behöver konsolideras för att bibehålla en likvärdig storlek som sina klienter:

- Byråerna måste vara stora nog för att behålla oberoendet, så att inte en och samma klient ska bidra med en för stor del av dess intäkter.
- Byråerna måste kunna erbjuda sina tjänster internationellt om klienten kräver det.

(Christiansen & Loft, 1992)

2.4 Byrårotation

Aktiebolag som är noterade på en reglerad marknad omfattas av kravet på revisorsrotation. Efter det sjunde året en och samma revisor varit vald får denne inte delta i revisionen, utses till styrelseledamot eller ledande befattningshavare i företaget. Regeln gäller även den huvudansvarige för revisionen om en registrerad revisionsbyrå är vald revisor (Far, 2009).

I Aktiebolagslagens 9 kap. 21 a § anges:

”Uppdraget som revisor för ett bolag, vars överlåtbara värdepapper är upptagna till handel på en reglerad marknad, får gälla högst sju år i följd. Den som har varit revisor i bolaget under sju år enligt första stycket får inte delta i revisionen, om inte minst två år har förflutit sedan han eller hon lämnade revisionsuppdraget” (Aktiebolagslagen, 2005:551).

Tanken med revisorsrotation är att förhindra så kallade vänskapshot som kan tänkas uppkomma då en revisor under en längre tid arbetar med en och samma revisors klient. Utgångspunkten är att den huvudansvarige revisorn ska rotera efter sju år på posten, inte det bolag där revisorn är aktiv. EU-direktivet tillåter dock medlemsstaterna att ha strängare reglering där även revisorsbolaget ska bytas ut efter sju år (Regeringens proposition, 2008/09:135).

EU kommissionens förslag till obligatoriskt byte av revisorer gäller för både den valda revisionsbyrån och den huvudansvarige revisorn (KOM, 2010:561). Förslaget skiljer sig från Sveriges gällande lag där kravet endast ligger på byte av den huvudansvarige revisorn och inte revisionsbyrån (Aktiebolagslagen 2005:551, kap 9 21a§). EU kommissionens mening är att det obligatoriska bytet inte bara ökar revisorns oberoende, utan skulle även fungera som en främjare för ökad dynamik och kapacitet inom branschen (KOM, 2010:561).

Lu & Sivaramakrishnan (2009) skriver i artikeln *Mandatory audit firm rotation: Fresh look versus poor knowledge* om fördelarna med att få in nytänkande i granskningen, som stärker oberoendet mellan företaget och revisorn, och nackdelarna då lite kunskap om företaget minskar effektiviteten i revisionsprocessen. Hänvisning sker till en studie gjord av GAO, U. S Government Accountability Office, år 2003 där resultat av en undersökning gjord hos de största revisionsbyråerna och 1000 noterade bolag presenteras. GAO (2003) fann att nästintill alla tillfrågade parter ansåg att kostnaden för obligatorisk rotation av revisionsbyråer, så kallad byrårotation, översteg dess fördelar. I studien framkom det att företag är rädda att byrårotation ökar risken för misslyckande av granskning under mandatperiodens första år, då den nya revisorn skaffar sig information om det noterade bolagets verksamhet och finansiella rapporteringsmetoder. Motståndare

till byrårotationskravet menar även på att bristen på förkunskap hämmar revisionsprocessen.

Förespråkare för obligatorisk revisorsrotation menar att en tidsgräns kan förstärka kvaliteten på revisionen då det minskar motiven att publicera partiska rapporter samtidigt som det minskar ledningens möjligheter att påverka revisorns beslut (Copley, & Doucet, 1993). Vidare hävdar Malmqvist (2011), som är ordförande i Sveriges finansanalytikers förening, att obligatorisk byrårotation för börsbolag är nödvändigt för att öka kvaliteten. Malmqvist menar att argumenten mot byrårotation inte överväger fördelarna, vilka är att rotation bidrar till att den nya revisorn ser uppdraget med nya ögon och vågar ta diskussion rörande bland annat klientens värderingsprinciper. Obligatorisk byrårotation skulle leda till ytterligare en kvalitetskontroll av revisionen (Malmqvist, 2011).

I en studie har det framkommit att obligatorisk rotation minskar revisorernas incitament att bevara sitt rykte då marknadsbaserade regler garanterar dess oberoende. Forskarna menar att intresse av att bevara ett gott rykte är något som hjälper till att förstärka och bibehålla oberoende. Ett sådant intresse har visat sig ha större inverkan på revisorers rapportering i länder utan obligatorisk rotation (Emiliano, Nieves & Nieves, 2009). Resultatet ger Emiliano, Nieves och Nieves (2009) möjligheten att dra slutsatsen att obligatorisk rotation inte endast är en negativ reglering på grund av att den inte klarar av att öka revisorers oberoende utan även då den skadar oberoendet.

Italien är det enda landet inom Europeiska Unionen som i dagsläget har lagstadgat krav på obligatorisk byrårotation för börsnoterade företag, vilka följer den italienska fondbörsens normgivande organ CONSOB:s regelverk. Företagen kan använda sig av samma revisor i maximalt tre efter varandra följande mandatperioder om vardera tre år (Catanach & Walker, 1999). Under 2002 presenterade professor Maurizio Dallochio sitt resultat av forskning kring byrårotationens effekter i Italien. I studien framkom att obligatorisk byrårotation stärker oberoendet men att denna positiva effekt bryts av två betydelsefulla nackdelar. CONSOB stängde av cirka fyrtio partners under en tjugoårsperiod mellan 1980 och 2001 på grund av misstag och ineffektivitet. Hela 75 % av avstängningarna skedde under uppdragens inledande år, vilket visar på att det första året är det mest riskfyllda. Analyser av avstängningarna visar på att kvaliteten steg avsevärt under mandatperiodens år tre och år sex. Orsaken till kvalitetsökningen var att det under dessa

år avlades betydligt fler orena revisionsberättelser. Den ökade andelen orena revisionsberättelser steg alltså avsevärt vid den tidpunkt då deras mandatperiod behövde förlängas. Den obligatoriska byrårotationen har även visat sig förstärka den italienska revisionsbranschens marknadskoncentration, skapa stora kostnader för både klient och revisor samt att analytiker inte ser något starkt förtroende för den finansiella rapporteringen (Alander, 2002).

2.5 Gemensam revision

Som tidigare nämnts i studien har EU kommissionen lagt fram ett förslag att stora börsbolag ska tvingas använda sig utav gemensam revision. Gemensam revision kräver att listade bolag som utför koncernredovisning ska använda sig av två oberoende revisorer för att granska bolagets årsredovisning. Det är alltså två oberoende revisorer som fördelar granskningen av bolaget och producerar sedan en gemensam revisionsberättelse. De två revisorerna är då gemensamt ansvariga för granskningen de båda utfört (Francis, Richard and Vanstraelen, 2009). EU kommissionären Michel Barnier hävdar att ett införande av krav på gemensam revision kommer att minska koncentrationen på revisionsmarknaden. Förslaget, som det är utformat i Grönboken, innebär att minst en av byråerna som anlitas inte ska vara systemviktigt. Syftet med förslaget är att ge revisionsbyråer som befinner sig i mellanskiktet möjlighet att konkurrera med ”the big four” om de större uppdragen på marknaden (KOM, 2010:561).

Konkurrensverket (2010) ställer sig tveksamma till förslaget då det i dagsläget inte finns någon klassificering av systemviktiga revisionsbyråer, och Konkurrensverket saknar även en motivering till när en revisionsbyrå anses som systemviktig. Att klassificera byråerna som systemviktiga respektive icke systemviktiga riskerar att innebära en konkurrensnackdel för de byråer som inte anses vara så kallade systemviktiga. Om en byrå anses vara systemviktig så är det ett säkrare val för företag att anlita den revisionsbyrån, då myndigheterna anser att den byrån är alltför betydelsefull för att tillåtas gå i konkurs (Konkurrensverket 2010: 546).

Gemensam revision är en typ av bolagsstyrningskrav, som sedan år 1984 är ett lagstadgat krav för noterade bolag i Frankrike (Francis, Richard and Vanstraelen, 2009). Dock skiljer sig Frankrikes bolagsstyrningskrav något från det förslag som lämnats från EU kommissionen. Grönboken ger förslag till att EU liksom Frankrike ska använda sig utav

gemensam revision för att minska koncentrationen på revisionsmarknaden (KOM, 2010:561). Konkurrensverket (2010:546) ser risker med Frankrikes nuvarande bolagsstyrningskrav på gemensam revision där de stora bolagen måste anlita minst två revisionsbyråer, utan att föreskrift om att, som i EU kommissionens förslag, en utav de valda ska stå utanför ”the big four”. Risken häri blir att bolagen troligtvis anlitar två av ”the big four” vilket kan leda till ökat samarbete mellan de stora byråerna, vilket i sin tur påverkar konkurrensen negativt (Konkurrensverket 2010: 546). En studie utförd av Francis, Richard and Vanstraelen (2009) påvisar att det i Frankrike sedan införandet av kravet på gemensam revision framkommit att ”the big four” fortfarande är dominanta på den franska revisionsmarknaden avseende totala intäkter. Däremot är mindre franska revisionsbyråer välrepresenterade på revisionsmarknaden i landet (Francis, Richard and Vanstraelen, 2009).

Bennecib (2004) har i sin studie genom två principer förklarat varför gemensam revision uppstod:

1. För att kunna hantera ett eventuellt misstag av en av revisorerna.
2. För att säkerställa revisorernas oberoende gentemot bolaget de granskar.
(Bennecib, 2004 citerad i Francis, Richard and Vanstraelen, 2009, s.59).

Enligt en studie utförd av Piot & Janin (2007) argumenteras för att effektiviteten påverkas när två revisorer ska granska ett bolag gemensamt, beroende på ojämn allokering av arbetsinsatserna. I en studie utförd av Le Maux under år 2004 har bevis funnits för att avgifterna för granskningstjänsterna inte är likvärdiga. Författaren anser att de olika avgifterna för de två revisorerna beror på att en av dem utför det mesta arbetet (Le Maux, 2004 citerad i Francis, Richard and Vanstraelen, 2009, s.38). En studie utförd av Noel (2005) menar på att prisskillnaderna kan bero på revisionsbyråns anseende i branschen. Det är mindre prisskillnader då gemensam revision genomförs av två byråer som ingår i ”the big four” än när de båda revisorerna tillhör någon av de medelstora byråerna (Noel, 2005 citerad i Francis, Richard and Vanstraelen, 2009, s.38).

3 Metod

I studiens tredje kapitel beskrivs val av metod, varför den valts samt vilka konsekvenser valen medför på studien. Syftet är att beskriva arbetssättet och ge läsaren en möjlighet att skaffa sig en uppfattning om dess trovärdighet.

3.1 Val av metod

Studiens material kommer att bestå av både primär och sekundär data. Studien är uppbyggd dels på litteraturstudier samt intervjuundersökning med experter inom problemområdet som forskningen är avgränsad till. Antalet respondenter är lågt och därför minskar möjligheter att generalisera det empiriska materialet. Den sekundära datan utgörs av tidigare studier i ämnet och dess delområden medans den primära datan består av intervjuer med revisorer som är insatta i studiens problemområde. Intervjuer har gjorts med revisorer från samtliga byråer som ingår i "the big four" samt revisorer som arbetar på de två medelstora revisionsbyråerna Grant Thornton och BDO. Generalsekretären för FAR, Dan Brännström, har även intervjuats på grund av att han är mycket involverad och besitter stor kunskap i det aktuella ämnet. Brännström har stor kännedom både i vad revisorer samt vad den svenska revisionsmarknaden behöver för att utvecklas, då hans position innebär interaktion med både revisorer, svenska, samt internationella myndigheter. Intervjuerna har främst koncentrerats till de större städerna Stockholm och Göteborg med ett undantag för Jönköping.

En fördel med en kvalitativ studie, som exempelvis en intervjuundersökning, är det flexibla upplägget som kan anpassas under arbetets gång efter den verklighet där forskningen bedrivs (Jacobsen, 2002). Genom att löpande analysera intervjuerna finns möjlighet att anpassa och utveckla frågeställningarna, vilket bidrar till att när ny och överraskande information tillkommer kan den användas för att berika studien ytterligare (Patel & Davidson, 2003). Nackdelen med en kvalitativ studie är att generaliserbarheten minskar då insamling av information sker på ett mer djupgående sätt och tillvägagångssättet för insamling av informationen är inte standardiserad (Holme & Solvang, 1997). Dock är syftet med studien ej att generalisera eller att få fram ett statistiskt resultat, utan snarare att tolka de svar som ges i intervjuerna för att få djupare förståelse i frågan (Smith, 2003).

3.2 Val av respondenter

Vid valet att genomföra öppna intervjuer kan endast en mindre skara intervjuas. Skälen är att det är en mycket tidskrävande datainsamlingsmetod, samt att de data som samlats in innehåller stora mängder detaljer och upplysningar vilket gör att en allt för stor data-mängd inte går att analysera på ett bra sätt. Det kvalitativa angreppssättet ger inte ett representativt urval med generella drag, men det är inte heller studiens mål, utan syftet är att få en djupare diskussion kring det unika och speciella problemområdet (Jacobsen, 2002).

Då möjlighet inte fanns till att intervju hela populationen av revisorer och organisationer som har insikt i branschen valdes respondenter ut efter de som ansågs kunde ge riklig och god information. För att studiens syfte ska uppnås är respondenterna utvalda utifrån erfarenhet av branschen, vilka byråer de arbetar på samt kunskap om det aktuella ämnet. Till studien har det kontaktats en auktoriserad revisor på var och en av de fyra stora revisionsbyråerna PwC, KPMG, Ernst & Young och Deloitte samt på två av Sveriges medelstora revisionsbyråer Grant Thornton och BDO. Respondenterna blev utvalda på grund av deras insyn i marknaden samt i EU kommissionens utgivna Grönbok. Grant Thornton och BDO tillhör de sex största revisionsbyråerna i Sverige och valdes som respondenter då de ansågs besitta större kunskap i det aktuella området än de mindre lokala revisionsbyråerna. Generalsekreterare Dan Brännström för branschorganisationen för revisorer och rådgivare, FAR, kontaktades även för intervju då personen i fråga är mycket involverad i ämnet och har deltagit under möte tillsammans med grundaren till Grönboken, Michel Barnier. EU kommissionen har valt att lägga mindre vikt åt revisionsbyråernas utlåtanden till den utgivna Grönboken och istället lyssna och lägga desto större vikt till intressenters och myndigheters remissvar, av den anledning att få så objektiva synpunkter på revisionsmarknaden som möjligt. Nedan följer en kortare beskrivning av de revisorer som kontaktats för intervju.

För att uppfylla studiens syfte och för att få så informationsrika svar som möjligt kontaktades i största möjliga mån högt uppsatta revisorer som är insatta i studiens ämne, samt revisorer som arbetar aktivt med branschens utveckling på olika plan. Martin Odqvist tog emot oss på PwC:s kontor i Jönköping. Odqvist, som är delägare i PwC, är auktoriserad revisor och har varit aktiv i branschen i 16 år. Hos KPMG intervjuades

Thord Axelsson, verksam i Göteborg, som varit aktiv revisor i 13 år och auktoriserad i 7 år. Ernst & Youngs vice VD Helena Herlogsson intervjuades i Göteborg. Helena är auktoriserad revisor sedan 1995 och är utöver sin post som vice VD för Ernst & Young Sverige även vice ordförande inom FAR. På Deloitte intervjuades Jan-Hugo Nihlen, auktoriserad revisor och verksam i Stockholm. Vid intervju hos Grant Thornton i Stockholm träffades Håkan Andreasson som varit aktiv inom revisions- och rådgivningsbranschen en längre tid och arbetar i dagsläget som auktoriserad revisor kombinerat med redovisningsfrågor samt regulatoriska frågor inom FAR. Respondent från BDO var John Osser som är auktoriserad revisor och verksam i Stockholm. Osser har arbetat i branschen i 17 år och är dessutom aktiv med att utveckla revisionsmetodik.

På grund av hänsyn till respondenters önskan om anonymitet kommer det i empiriavsnittet inte att nämnas vilken byrå som lämnat respektive svar. För att möjliggöra särskiljning av det insamlade materialet kommer byråerna delas in i två grupper beroende på byråstorlek, ”the big four” eller medelstor revisionsbyrå. För studiens resultat anses tillvägagångssättet inte påverka varken positivt eller negativt då syftet med studien är att ta reda på aktörernas uppfattning kring de lämnade förslagen och branschens framtida utveckling och för det fallet räcker ovannämnda särskiljning.

3.3 Referensram

Studien har sin utgångspunkt i EU kommissionens utgivna Grönbok *Revisionspolitik: Lärdomar från krisen* med fokus på diskussionen gällande marknadskoncentrationen. Dessutom har vetenskapliga artiklar, avhandlingar och andra uppsatser som behandlat närliggande ämnen inom området studerats. Vidare har olika instansers remissvar studerats för att få olika infallsvinklar till det aktuella ämnet. Material till referensramen har även inhämtats från regelverk, Statens Offentliga Utredningar (SOU), samt direktiv från EU. Databaser som nyttjats är Business Source Premier, Google Scholar samt FAR Komplet. Nyckelord som använts under informationssökandet är marknadskoncentration, ”too big to fail”, byrårotation, gemensam revision, Grönbok, bolagsstyrning och revision.

3.4 Datainsamling

Till studien har en individuell och öppen intervjuemetod valts för datainsamlingen. Valet är viktigt då det kan påverka datans validitet, det vill säga giltighet. Metoden lämpar sig då relativt få enheter ska undersökas och då intresse finns att lyssna till vad den enskilde individen har för inställning och uppfattning. Nackdelarna med individuella besöksintervjuer är att de kräver mycket tid både vad gäller administrering, tid för transport och tid för själva intervjun (Jacobsen, 2002).

Intervjuerna kan genomföras via telefon eller genom personligt möte, där det första alternativet kan reducera kostnaderna då ingen förflyttning blir aktuell. För den aktuella studien har dock intervjuerna valts att genomföras med ett personligt möte då det leder till en mer förtrolig stämning och personlig kontakt, vilket inbjuder till djupare samtal (Jacobsen, 2002). Genom att välja besöksintervjuer där båda författarna deltagit ges möjlighet att ställa följdfrågor utifrån olika perspektiv och samtidigt läsa av respondentens kroppsspråk och känslor. Metoden ger även tillfälle för de bägge författarna att fånga upp eventuella tveksamheter från respondentens sida (Trost, 2005). Specialister på telefonintervjuer har även konstaterat att det är en olämplig metod i undersökningar, som den här, då många frågor är av mer öppen karaktär (Jacobsen, 2002). Valet att genomföra personliga besöksintervjuer har nackdelar så som att det är tidskrävande för båda parter och mer kostsamt än en telefonintervju då resor måste göras. Fördelarna tycktes ändå överväga nackdelarna då författarna anser att studiens resultat ger en mer rättvisande bild då missförstånd deltagare emellan kan minimeras.

3.4.1 Genomförande av intervjuer

Intervjuerna har genomförts med en låg grad av struktur och standardisering. Frågorna och dess följd har anpassats efter respondenten och i frågorna ges maximalt utrymme för hur respondenten väljer att svara. Formen av intervju har valts då en kvalitativ analys senare ska genomföras. Intervjun har öppnats med en neutral frågeställning gällande respondentens bakgrund likaså har intervjuerna avslutats på samma sätt för att skapa en förtroendeingivande stämning (Patel & Davidson, 2003).

Inför intervjuerna har övergripande frågeområden formulerats för att användas som mall under intervjun för att säkerställa att alla delområden går igenom samt för att kunna genomföra jämförelser av respondenternas svar. Dock har frågeområdena anpassats ef-

ter byråstorlek där respondenten i fråga arbetar och intervjuerna har genomgående präglats av flexibilitet då följdfrågor ställts och frågorna saknar svarsalternativ. Metodvalet påverkar jämförbarheten negativt men det ansågs nödvändigt för att inte förlora viktig information och även för att beakta respondenternas positioner på marknaden (Patel & Davidson, 2003).

Vid det första intervjutillfället användes bandspelare för att säkerställa att all information fångades upp. Vid den andra intervjun önskade respondenten att inte bli inspelad och efter jämförelser av de båda tillvägagångssätten valdes de efterföljande intervjuerna att genomföras med endast anteckningsblock och penna som hjälpmedel. Metoden öppnade upp för djupare diskussion och bättre minnesanteckningar från författarnas sida. Med metoden minskar det tidskrävande efterarbetet då intervjun inte behöver lyssnas igenom i sin helhet utan anteckningar och minnesbilder används på ett mer effektivt sätt för att analysera respondentens tankar och svar. Det har även i tidigare studier visat sig att inspelning av intervjuer kan bidra till att respondenten blir mindre trygg och undviker fria resonemang (Patel & Davidson, 2003).

Nedan presenteras det underlag som använts vid intervjuerna.

Vad är Er allmänna uppfattning om grönbokens förslag?

Anser Ni att Er profession har blivit kritiserad efter den senaste krisen?

Vidare har följande frågeområden diskuterats under intervjuerna:

- ”too big to fail”
- Systemrisk
- Gemensam revision/revisionskonsortier – påverkan på koncentrationen
- Samarbeta med en annan byrå, positivt eller negativt
- Kan Grönboken hjälpa de mellanstora byråerna att ta sig in på marknaden?
- Obligatorisk byrårotation- påverkan på koncentrationen. Positivt eller negativt?
- Påverkas oberoendet av byrårotation?
- Framtida marknadsstruktur och branschens utveckling.

3.5 Analys

En av svårigheterna med kvalitativa undersökningar är att de genererar en stor mängd datamaterial då insamlingen är genomförd genom öppna intervjuer. Det finns få metoder att använda vid analys av kvalitativa data vilket kan göra processen än komplicerad (Bryman, 2011).

Grounded Theory är det vanligaste tillvägagångssättet vid analysering av kvalitativa data. Grounded Theory är definierad enligt följande:

”Teori som härletts från data som samlats in och analyserats på ett systematiskt sätt under forskningsprocessens gång. I denna metod finns det ett nära samband mellan datainsamling, analys och den resulterande teorin” (Strauss & Corbin citerad i Bryman, 2011, s. 513)

I den aktuella studien har analysen genomförts med hjälp av ”Grounded Theory”, vilken definierades ovan. Analyser av empirin har gjorts kontinuerligt allteftersom intervjuer genomförts. Relevant teori som kan kopplas till det empiriska materialet tas upp i analysen för att förstärka och förklara den informationen som tagits fram ur empirin. Det empiriska materialet har dessutom analyserats för sig för att jämföra svaren från respondenterna.

3.6 Validitet och reliabilitet

För att en studie ska vara trovärdig krävs det att studien har god validitet, vilket vid en kvalitativ ansats innebär att uppfylla målet att finna omständigheter, att tolka och förstå innebörden av dem samt att beskriva respondenternas uppfattningar. Validitet vid en kvalitativ ansats innefattar därigenom hela arbetsprocessen (Patel & Davidsson, 2003).

I en kvalitativ undersökning är risken att få ogiltig information mycket mindre än i en kvantitativ undersökning. De intervjuer som genomförts i studien är utförda genom personliga möten och därigenom kan objektet studeras väldigt nära och objektet själv kan påverka sin medverkan i studien. Vidare kan just närheten mellan forskaren och objektet i en kvalitativ studie utgöra ett problem då respondenten svarar på ett sätt som personen tror att intervjuaren önskar. Dessutom kan forskarens egna åsikter vara felaktiga och därigenom påverka resultatet negativt. Vidare är det svårt att genom intervju avgöra om informationen är giltig eller ej och huruvida forskarens agerande kan påverka validiteten (Holme & Solvang, 1997).

I studien arbetar författarna med att minimera fel i insamling av det empiriska materialet bland annat genom att båda författarna var närvarande vid samtliga intervjutillfällen. För att studien ska uppnå ett så tillförlitligt resultat som möjligt har även stor noggrannhet lagts ner vid val av respondenter. Studien har till syfte att undersöka framtida skeen-

den och förslag som ännu inte trätt i kraft. Studiens analys bygger därför främst på intressenternas åsikter och deras spekulationer om framtiden, vilket påverkar studiens reliabilitet negativt. Studiens empiriska material anses ha hög tillförlitlighet då empirin bygger på primär datainsamling av olika intressenters åsikter. Ytterligare en faktor som påverkar studiens reliabilitet positivt är respondenternas positioner och kunskap inom branschen och studiens fokusområde. Så många som två av respondenterna har blivit utvalda att delta i EU:s högnivåkonferens som hölls i Bryssel under februari 2011, där platserna var mycket begränsade. Tre av respondenterna är även aktiva inom branschorganisationen FAR, vilket gör att de besitter stor kunskap om och medverkar till branschens utveckling. På grund av deras engagemang i FAR är de mycket medvetna om branschens behov och är insatta i det omdiskuterade ämnet rörande marknadskoncentrationen inom branschen, vilket bidrar till ytterligare djup i undersökningen.

3.7 Källkritik

Det är enligt Patel och Davidsson (2003) viktigt att få en överblick över de för studien relevanta källorna samt att kritiskt granska dem.

Studios sekundära datainsamling har skett med noggrannhet. De böcker som använts har främst valts ut efter goda omdömen och kända författare. De akademiska artiklar, publicerade i ledande vetenskapliga tidsskrifter, som använts är främst tryckta under det senaste årtiondet för att försäkra att innehållet är aktuellt. Det är viktigt att även beakta att publikationer från myndigheter såsom GAO och Europeiska Kommissionen till viss del kan vara partiska.

För att säkerställa trovärdigheten av studiens empiriska material och minimera eventuella feltolkningar har sammanställningar från varje intervju skickats till var och en av respondenterna för ett godkännande.

4 Empiri

I det fjärde kapitlet presenteras studiens empiriska material som insamlats genom intervjuer. Informationen som redogjorts i referensramen ska i nästkommande analyskapitel sammanställas mot det empiriska material som nedan presenteras. De tillfrågade revisorerna kommer benämnas A, B, C,D,E och F för att kunna särskilda de olika åsikterna. Vidare har respondenterna valts att delas in i två grupper beroende på respektive byrås storlek. Gruppernas svar inleds i varje delavsnitt med "the big four", följt av de medelstora byråerna och avslutas senare med svar från generalsekreteraren för Far, Dan Brännström.

4.1 Diskussion kring Grönboken

Delkapitlet som följer ämnar återspegla den diskussion som förts av de utvalda respondenterna kring EU kommissionens utgivna Grönbok *Revisionspolitik: Lärdomar från krisen*. Syftet med diskussionsområdet är att skapa en djupare förståelse i hur aktörerna på marknaden ställer sig till de framtagna förslagen till förändring gällande marknads-koncentrationen.

Samtliga respondenter tillhörande "the big four", det vill säga A, B, C och D, välkomnar och ställer sig positiva till den diskussion som uppstått till följd av EU kommissionens Grönbok. Samtliga anser att ett ökat intresse för branschen är gynnsamt för yrket som sådant. De anser dock att de framtagna förslagen till förändring av revisions- och rådgivningsbranschen inte innehåller några nya lösningar samt att förslagen dessutom saknar djup och konsekvensanalyser. Uppståndelsen i media kan leda till en felaktig vinkling av branschen, vilket kan innebära en ökning av det redan existerande förväntningsgapet gällande vad en revisor de facto gör. C nämner att det är viktigt att belysa att IFRS, som de noterade bolagen i dagsläget måste följa, är ett komplext regelverk där revisorns roll inte är att uttala sig om posterna i balans- och resultaträkning i sig utan snarare att revisorn försäkrar att dess klient följer regelverket. Vidare nämner A och D problematiken gällande revisionsberättelsens utförande. Svårigheten ligger häri, enligt D, att möta marketens krav på revisorns utlåtande gällande företagens framtidsprognoser samtidigt som att skilja på den information som revisorn är skyldig att ta fram från övrig information som kan vara direkt skadligt för företagets "going concern".

D och C belyser att diskussionen kring Grönboken lett till att branschen kommit att hamna i en försvarsställning. D talar även om en sårad stolthet inom yrket men är samtidigt positiv och glad över Barniers sätt att uttrycka syftet med Grönboken, nämligen att den är ämnad att utveckla revisions- och rådgivningsbranschen till det bättre. Två av de tillfrågade, A och C, ser Grönboken som riktad kritik mot branschen, medans D är osäker på om det ska ses som kritik eller bara en väg för EU kommissionen att utveckla branschen.

De två respondenterna från de två medelstora byråerna, E och F, välkomnar båda diskussionen kring branschens utveckling. Även E och F anser att de framtagna förslagen inte är några nyheter för branschen då de tidigare tagits upp till diskussion. Förslagen måste även preciseras och förklaras mer in i detalj för att ett definitivt ställningstagande ska kunna göras. Vidare nämner E att det är anmärkningsvärt att EU kommissionen vill göra ytterligare förändringar inom branschen så tätt inpå att det åttonde direktivet införts, då effekterna av den implementeringen ännu inte hunnit framträda enligt respondenten. F anser att kritiken riktad mot branschen i Grönboken är berättigad och refererar till uttrycket ”kunden har alltid rätt”. Vidare anser densamme att kritiken kan relateras till det förväntningsgap som idag existerar mellan intressenter och revisorer. F menar på att branschen tydligare ska förklara de regler som ska följas inom yrket och dessutom vara uppmärksamma på vad intressenterna efterfrågar av branschen. E anser att branschen måste vara öppen för förslag och uppfattar, till skillnad från de flesta andra, inte Grönboken som kritik utan anser att EU kommissionen tar upp till diskussion om vad som bör göras med regelverket för revisorer för att förebygga framtida finansiella kriser.

Även Fars generalsekreterare uppskattar att Grönboken har lett till diskussioner gällande revisorsrollen, dock anser generalsekreteraren att EU kommissionens tillvägagångssätt är alltför byråkratiskt. Större vikt borde läggas vid att diskutera revisorns faktiska roll för att minska det existerande förväntningsgapet. Av de 688 remissvar, omkring 10 000 sidor, som lämnats till EU kommissionen uppskattar Brännström att omkring 90 % sågade Grönbokens framtagna förslag. Från Sveriges remissvar kan en samsyn utläsas ur den aspekten att aktieägare själva ska bestämma över sitt bolag och ha möjlighet att vara delaktiga i beslut som rör verksamheten. Sverige är också i framkant då landet har en stark bolagsstyrningskod som främjar aktieägares rätt till delaktighet. Brännström menar på att Grönboken är ostrukturerad, bakgrundsfakta saknas, samt att Barnier inte har

gjort konsekvensanalyser på de förslag han nu lägger fram. Brännström hävdar att kritiken som riktas mot branschen efter den senaste finansiella krisen endast delvis är berättigad, men att politiker inte ska agera för snabbt in på en kris. Konsekvensanalyser måste göras samtidigt som nyttan måste jämföras med kostnaden av de framlagda förslagen. Han anser också att Barniers förslag ökar kostnaden för revision och gör bolagsstyrningen krångligare. Allt detta kan innebära en konkurrensnackdel för näringslivet inom EU. Vidare trycker Brännström på att det är svårt att backa bandet när ny och hårdare reglering väl är införd. Brännström anser att revisorerna skulle ha kunnat agera mer proaktivt inför och under den senaste finanskrisen om revisionsberättelsen hade haft en annan utformning och funktion.

4.2 Ställningstagande till systemrisk och ”too big to fail”

I följande avsnitt presenteras det resonemang som respondenterna fört rörande EU kommissionens påstående att ”the big four” utgör en systemrisk samt att de anses vara ”too big to fail”.

Barnier gör distinktioner mellan olika byråer genom benämningar så som systemviktiga och icke systemviktiga byråer, utan att egentligen definiera de båda begreppen. Samtliga respondenter är negativa till Barniers benämning dock med en viss tveksamhet till vad begreppet systemviktig faktiskt innebär. Alla representanter från ”the big four” anser att de fyra byråerna inte utgör någon systemrisk. De menar på att om en byrå skulle gå omkull innebär det inte att utbudet på revision skulle understiga dess efterfrågan, då kompetensen kommer att absorberas av kvarvarande byråerna på marknaden. Hänvisning sker till att ett liknade förlopp som skedde vid Arthur Andersens fall. D hävdar att det inte existerar ett oligopol inom revisions- och rådgivningsbranschen. Däremot anser B att marknadsstrukturen kan liknas ett oligopol men att det inte existerar ur konkurrenssynpunkt, vilket B motiverar genom påståendet att prissättningen varierar mellan byråer samt att det inte finns några kartellbildningar som kännetecknar ett oligopol. D nämner att om marknadskoncentrationen varit ett problem så hade marknaden reagerat. Här drar D paralleller till bankbranschen i Sverige där marknaden själv agerat, vilket har bidragit till att allt fler mindre banker har äntrat marknaden.

Gällande begreppet ”too big to fail” anser ingen av de tillfrågade att ”the big four” skulle vara skyddade och bli uppköpta av staten vid en eventuell konkurs. Samtliga an-

ser att branschen är hårt reglerad och kontrolleras av både interna och externa kvalitets-system, där ”the big four” blir behandlad på lika villkor som övriga aktörer. C menar på att revisionsbyråernas varumärke är sårbart och att en revisor innehar en utsatt position. C nämnde här en jämförelse till att Arthur Andersen gick i konkurs på grund av rykesspridning och inte för att byrån blev dömd i domstol. D nämner i sin tur att om revisorns oberoende skulle ifrågasättas så är revisorns aktiva tid förbi.

Till skillnad från respondenterna från ”the big four” anser både E och F från de medelstora byråerna att ”the big four” faktiskt utgör en systemrisk då effekterna om en av dem kollapsar skulle skapa stora problem på marknaden. Däremot anser E att även om ”the big four” utgör en systemrisk är de dock inte ”too big to fail”, och att de inte på något vis skulle bli skyddade ekonomiskt av staten vid en aktuell konkurs. F anser emellertid att ”the big four” faktiskt är ”too big to fail” och att de på grund av sin storlek kan påverka beslutsfattare. E finner att dagens koncentration skapar problem, dock svårt att säga vem som bär skulden. Är det ”the big four” som tagit för mycket plats eller är det de mindre byråerna som inte varit tillräckligt aktiva?

Generalsekreteraren för Far anser å andra sidan inte att ”the big four” skulle utgöra någon systemrisk och anser inte heller att de stora byråerna skulle vara skyddade ekonomiskt av staten. Brännström styrker sin teori om att ”the big four” inte är ”too big to fail” med argumentet att ansvar alltid måste kunna krävas i en väl fungerande marknadsekonomi.

4.3 Byrårotation och gemensam revision

I kommande avsnitt diskuteras studiens forskningsfrågor gällande förslagen till ett införande av krav på gemensam revision och byrårotation. Vidare presenteras respondenternas resonemang kring förslagen och de positiva och negativa effekter de skulle kunna föra med sig för revisionsyrket samt revisionsmarknaden i stort. I avsnittet ämnas få fram respondenternas åsikter och ställningstagande gällande EU kommissionens förslag samt att se eventuella skillnader mellan de olika respondentgrupperna.

4.3.1 Hur kan ett lagstadgat krav på byrårotation påverka marknadskoncentrationen?

Gällande förslaget kring krav på byrårotation nämner de fyra tillfrågade från ”the big four” resultaten av Italiens lagreglering av byrårotation, där effekterna har visat sig bli

det motsatta då kravet lett till ökad koncentration på marknaden. Samtliga respondenter påpekar även att under de första ett till tre åren är risken för fel i revisionen som allra störst. C stödjer sitt argument genom att hänvisa till Parmalatskandalen i Italien, vilken skedde mitt under ett revisorsbyte. Ytterligare ett motargument från respondenternas sida är de ökade kostnaderna som byrårotation medför då mycket tid krävs för att anta ett nytt uppdrag. A och C menar på att det är aktieägarna själva som ska utse sin revisor och bestämma när denne ska bytas ut, och att det inte är något som ska regleras genom lag. C och D påpekar att byrårotation kan vara negativt för de mindre byråerna då företag ofta väljer en större byrå vid byte av revisor. Förslaget leder då, enligt de svarande, till motsatt effekt utifrån Grönbokens syfte. Att oberoendet skulle stärkas till följd av byrårotation är något de fyra ställer sig tveksamma till. D hävdar att oberoendet inte ska påverkas av yttre faktorer så som ett införande av krav på byrårotation, då det är något revisorn själv måste beakta i sin yrkesroll.

Även de två medelstora byråerna ställer sig negativa till förslaget om byrårotation med hänvisning till resultatet i Italien. De båda respondenterna belyser även att risken för att fel ska inträffa i revisionen är som störst under mandatperiodens första år. En annan nackdel, som både E och F påpekar gällande förslaget, är att de som medelstora byråer kommer att förlora stora och viktiga klienter då bolagen tvingas till byrårotation, vilket skapar problem då de medelstora byråerna har svårt att få nya stora uppdrag.

Brännström drar även han paralleller till effekterna av byrårotation som visat sig i Italien där marknadskoncentrationen har ökat. Byrårotation är kostsamt och innebär risker också för företagen eftersom det tar några år innan granskningen av ett uppdrag blir effektiv, vilket i sin tur ökar risken för brister i såväl revisionen som i företagets redovisning. Ytterligare en negativ aspekt med byrårotation är att företagen kan bli tvungna att byta revisor under en opassande och känslig fas.

4.3.2 Hur kan ett lagstadgat krav på gemensam revision påverka revisions- och rådgivningsbranschen?

Gemensam revision är, enligt de svarande från ”the big four”, inte något som bidrar till ett uppbrytande av marknadskoncentrationen. Det anses inte heller positivt ur kundens perspektiv då förslaget leder till ökade kostnader utan bevis på någon som helst förhöjd kvalitet av revisionstjänsten. B ifrågasätter att bolagen ska behöva axla kostnaderna som

uppstår till följd av förslagen då EU kommissionen är rädd att marknadskoncentrationen inom branschen ska fallera. Samtliga av de svarande anser att förslaget medför merarbete då två revisionsbyråers arbetssätt måste synkroniseras samt att problem uppstår rörande ansvarsfördelning och skadeståndsansvar vid en eventuell felrevision. D ställer sig negativ till förslaget med hänsyn till att byrån vid en sådan situation skulle ge bort upparbetade konkurrensfördelar till den mindre byrån, något som i sig är konkurrensbegränsande. Vidare nämner C och D att gemensam revision kan bidra till statuskillnader byråerna emellan, där a- och b-lag kan komma att bildas.

De båda medelstora byråerna är eniga i sitt svar gällande förslaget till gemensam revision. Ett lagstadgat krav på gemensam revision skulle innebära att de båda byråerna får möjlighet att skaffa viktig erfarenhet av de stora revisionsuppdragen. F trycker på att de i dagsläget får ett stort antal offertförfrågningar men har i slutändan svårt att bli valda av revisionskommittéer och styrelser då de saknar mod att välja utanför ”the big four”. Trots de fördelar som de medelstora byråerna kan erhålla av gemensamma revisioner ställer de båda sig negativa till förslaget av den främsta anledning att de vill bli valda på egna meriter och inte genom något som kan liknas vid kvotering.

Brännström nämner endast en positiv effekt av ett eventuellt införande av gemensam revision då fler byråer skulle få erfarenhet av att revidera stora bolag, dock överväger de negativa aspekterna i förslaget. Förslaget medför, enligt Brännström, dubbel revision snarare än delad och drar liknelser till en bil med två förare. Det skulle ha positiva effekter om någon av förarna skulle somna men frågan kvarstår gällande vem som har ansvaret vid en eventuell olycka. Brännström avslutar diskussionen med frågan ”kan man verkligen styra ihop?”.

4.4 Etableringshinder

I följande avsnitt har respondenterna ombetts att uttrycka sina tankar kring om och vilka etableringshinder som i dagsläget existerar på marknaden.

Av respondenterna från ”the big four” så anser B och C att etableringshinder existerar. Vidare diskuterar C att ett eliminerande av de existerande etableringshinder inte skulle utgöra ett hot gentemot ”the big four” utan ser det snarare som positivt utifrån ett konkurrenshänseende.

De medelstora byråerna anser att etableringshinder existerar. E nämner att det är en faktor som hämmar dem i deras utveckling. Ett etableringshinder som nämns är diskrimineringen på grund av namn, då banker kräver att deras klienter ska anlita någon av ”the big four”. Personen i fråga nämner dessutom att skadeståndsfrågan hindrar de mindre byråerna från att ta sig an större uppdrag. Ett eventuellt införande av en maxgräns på skadestånd är något respondenten skulle ställa sig positiv till. De båda respondenterna, E och F, anser att den största svårigheten ligger i att ändra synen hos marknaden, som i dagsläget väljer de vidkända ”big four”. Ett förslag från E är att EU skulle publicera de kvalitetstest som görs för att på ett objektivt sätt visa företag att det finns alternativa revisionsbyråer till ”the big four” på marknaden. Det ovan nämnda förslaget skulle kunna leda till att företag vågar anlita de medelstora revisionsbyråerna på grund av deras kompetens.

Brännström är av den åsikten att revisionsmarknaden inte är i behov av hårdare reglering. Istället borde existerande etableringshinder minimeras, till exempel bör skadeståndsansvaret för mindre byråer ses över i syfte att uppmuntra dem att revidera större uppdrag.

4.5 Framtiden

Genom Grönbokens alla förslag till förändring av den existerande marknadskoncentrationen väcktes ett intresse av vad de olika aktörerna på revisionsmarknaden har för tankar kring branschens framtida struktur, vilket presenteras nedan.

Samtliga respondenter från ”the big four” siar att branschen i framtiden kommer fortsätta att bestå av ”the big four”. De tror att gapet mellan ”the big four” och de medelstora byråerna kan komma att minska med tiden, men ser inget direkt hot då det globala nätverket och den breda kompetens som ”the big four” besitter kommer att ta lång tid att bygga upp, om ens möjligt. B och C anser att en alltför sträng lagreglering utgör ett hot mot revisions- och rådgivningsbranschen då byråer kan komma att välja bort revisions-tjänsten och istället endast fokusera på konsultation och andra tjänster. En allt för hårt reglerad marknad kan även enligt A medföra att branschen kan komma att uppfattas som en statlig verksamhet, som upplevs vara emot klienten. C och D spår att en sådan utveckling kan leda till att medarbetare väljer att lämna branschen och att kompetens därmed går förlorad.

E anser att dennes byrå kommer att växa och avståndet till ”the big four” kommer att minska. Målet är att genom en egen nisch bli ett alternativ till ”the big four” men det spås ta lång tid, däremot kan tidsaspekten komma att påverkas av EU kommissionens framtida lagändringar. F spår att om de befintliga etableringshindren försvinner kan koncentrationen på revisionsmarknaden komma att slås sönder på grund av en ökad rörlighet mellan de sex största revisionsbyråerna.

Om framtiden spår Brännström att det kommer ta tid innan en önskvärd marknad bestående av ”the big six” kan skådas. Något som skulle leda till att diskussioner om ett existerande ”oligopol” samt om att byråerna är ”too big to fail” försvinner. Det tog lång tid att gå från ”big eight” till ”big four”, men Brännström spår att det kommer att ta ännu längre tid att gå åt motsatt håll, det vill säga att utöka ”the big four”. I den närmsta framtiden tror Brännström att de stora kommer bli allt större, medelstora färre, och lokalt kommer det fortfarande att finnas starka mindre byråer.

Samtliga sju respondenter är rörande överens om att revisions- och rådgivningsbranschen står inför förändringar och Barniers uttryck ”status quo is not an option” ekar i allas huvud.

5 Analys

I studiens femte kapitel ska den empiriska primärdatan analyseras med stöd av sekundärdata. I avsnittet ämnas sammanbinda empiri och teori för att i nästkommande kapitel kunna besvara forskningsfrågorna som ställts i studiens inledande kapitel. Frågorna ligger även till grund för analyskapitlets struktur.

5.1 Hur ställer sig aktörerna på revisionsmarknaden sig till EU kommissionens Grönbok gällande deras förslag till hur marknadskoncentrationen ska lösas upp?

5.1.1 Marknadskoncentrationen

Revisionsbranschen bestod fram till slutet av 1980-talet av åtta stora aktörer. År 1998 hade flera konsolideringar skett och marknaden bestod då utav fem stora revisionsbyråer. Efter Arthur Andersens fall år 2002 ökade koncentrationen ytterligare och dagens ”big four” skapades. Konkurrensverket hävdar att när en bransch består av ett fåtal stora aktörer finns det risk för svag konkurrens, vilket i längden kan leda till högre priser och minskad kvalitet av tjänsterna (Konkurrensverket, 2010: 546). EU kommissionens syfte med Grönboken är att göra revisions- och rådgivningsbranschen mer konkurrensutsatt och därigenom bryta de storas makt (Bursell & Neurath, 2010). Samtliga respondenter är angelägna att framföra sina åsikter gällande Grönbokens förslag då utgången kan få konsekvenser för professionen i Sverige, då landet sedan år 1995 förbundit sig att följa EU:s bolagsrätt.

I Konkurrenslagen (2008:579) finns restriktioner till hur företag som besitter en dominant position får agera på marknaden. Enligt lagen får företaget besitta en dominant position men inte utnyttja den. Gränsdragningen här är dock hårfin. Respondenterna från ”the big four” hävdar själva att de på grund av sina globala nätverk besitter fördelar gentemot de mindre byråerna på marknaden. Respondent B instämmer med EU kommissionen om att det existerar ett oligopol inom revisions- och rådgivningsbranschen. Dock anser respondenten att positionen ej utnyttjas ur konkurrenshänsyn, då prissättning varierar mellan byråer samt att kartellbildningar ej existerar. En studie utförd av Oxera (2006) talar emot B då resultat visat att den rådande marknadskoncentrationen lett till högre priser på revisionstjänster. Respondent B:s resonemang styrks däremot utav en studie utförd av Ballas & Fafaliou (2008) där det framkommit att en alltför ag-

gressiv konkurrens i början av 1990-talet bidrog till att konsolidering av revisionsbyråerna startade. Vidare visar en studie genomförd av Choi & Zenghal (1999) att redan innan alla konsolideringar startade på 1980-talet dominerades marknaden av ett fåtal aktörer. Med hjälp av den ovan nämnda studien drar Ballas och Fafaliou (2008) slutsatsen att en hög marknadskoncentration inte nödvändigtvis innebär att konkurrens är obefintlig. Enligt Konkurrensverket är uppkomsten av den rådande marknadskoncentrationen något som måste studeras för att finna lösningen. Konkurrensverket ställer sig därför frågan om det är skalfördelar, etableringshinder eller inlåsnings effekter, som försvårar byte av revisor, som påverkat revisionsbranschens marknadsstruktur (Konkurrensverket, 2010: 546).

5.1.1.1 "Too big to fail"

Enligt EU kommissionären Michel Barnier existerar en stark marknadskoncentration där "the big four" dessutom utgör en systemrisk inom revisionsbranschen, vilken medför svårigheter inom företagsvärlden och kan leda till att staten måste erbjuda ett finansiellt nödpaket om någon av "the big four" skulle gå omkull (KOM, 2010:561). Det råder delade meningar bland respondenterna rörande Barniers utlåtande kring marknadsstrukturen. Samtliga respondenter från "the big four" anser att de inte är "too big to fail" och hävdar att staten inte skulle skydda byråerna vid en konkurs. De anser inte heller att "the big four" utgör någon systemrisk. Däremot anser både respondent E och F att "the big four" utgör en systemrisk, men endast en av dem anser att de är "too big to fail". Konkurrensverket anser att en klassificering av byråerna som systemviktiga respektive icke systemviktiga kan innebära en konkurrensnackdel för de byråer som inte anses vara så kallade systemviktiga (Konkurrensverket 2010: 546). Brännström in sin tur nekar till påståendet att de fyra stora byråerna är "too big to fail" genom att argumentera för att ansvar alltid måste kunna krävas. Brännströms förslag till att lösa upp den rådande marknadskoncentrationen genom att minska de etableringshinder som existerar styrks utav amerikanska studier som funnit att dominansen på revisionsmarknaden uppstått på grund av de tydliga handelshinder som finns (Property Casualty Insurers Association of America, 2009). Även en studie utförd av Oxera (2006) styrker Brännströms argument då det framkommit att det är omöjligt för en medelstor byrå att etablera sig bland de "the big four" och konkurrera om de stora uppdragen på grund av de etableringshinder som existerar.

5.1.2 Bolagsstyrning

Det har under intervjuerna vid flera tillfällen påpekats hur effektiv och välfungerande den svenska bolagsstyrningskoden är. I Sverige läggs det stor vikt vid att aktieägarna själva ska vara delaktiga i de beslut som fattas rörande bolagets förvaltning. Revisorn ska bli utsedd som en oberoende tredje part av oberoende styrelsemedlemmar (Sherer & Turley, 1997). Brännström ställer sig därför negativ till strängare reglering som minskar aktieägarnas delaktighet. Vidare anser samtliga respondenter från "the big four" och Brännström att den redan hårt reglerade revisionsbranschen istället ska självsaneras genom att låta den styras utav utbud och efterfrågan. Dessutom argumenterar Brännström att krångligare bolagsstyrning och mer kostsam revision innebär en konkurrensnackdel för EU. Swarts (1997) argumenterar mot självsanering av revisionsbranschen då det ur ett agentteoretiskt perspektiv är nödvändigt med strikt ansvar för revisorn för att minimera tendenser till opportunistiskt beteende. Dock påpekar studien att en rädsla för påföljder kan leda till att mängden information i revisionsberättelsen minskar. Respondent D anser inte att marknadskoncentrationen medför någon som helst problematik och drar paralleller till den koncentrerade bankbranschen där marknaden själv agerat. D:s argument kan stödjas av en dansk studie där det framkommit att byråerna själva anser att koncentrationen är nödvändig för att klara oberoende granskning av de allra största bolagen (Christiansen & Loft, 1992). Något som stärker respondenternas resonemang är även en studie utförd av Dwyer (2003) där det framkommit att en strängare reglering som innebär kraftigare skadeståndsansvar kan leda till konkurs för byrån i fråga, vilket kan resultera i att Grönbokens införande istället kan öka marknadskoncentrationen.

Merparten av respondenterna finner att ett minskande etableringshinder är ett bättre alternativ till att lösa upp marknadskoncentrationen då de anser att en välfungerande marknadsekonomi är effektivare än strängare lagreglering, vilket Grönboken föreslår. Respondenterna A, B och C nämner flera negativa effekter av en allt för sträng lagreglering där bland annat byråer kan komma att välja bort revisionstjänster och istället satsa på konsultation och andra tjänster. Om byråer väljer bort revisionen på grund av tuffare lagreglering från EU:s sida skulle det innebära en allt mer koncentrerad marknad. Argumentet styrks här av lagstiftaren i USA som hävdar att staten genom reducering av etableringshinder kan uppmuntra de mindre byråerna att konkurrera om större uppdrag vilket skulle minska den rådande marknadskoncentrationen (Hogan & Martin

2009). Respondenterna från de medelstora byråerna anser att det största etableringshindret är marknadens syn kring vilka revisionsbyråer som är mest kompetenta. De två respondenterna anser därför att en av de viktigaste åtgärderna är att försöka ändra uppfattningen hos marknaden. Resonemanget stärks av studien framtagen av Oxera (2006) där det framkommit att rykte och anseende är avgörande faktorer vid valet av revisor, oavsett om byråerna är lika kompetenta. Finansinstitut påverkar i dagsläget marknadskoncentrationen då de sätter avtalsklausuler. Konkurrensverket är av samma uppfattning som de medelstora byråerna och hävdar att EU kommissionen genom att klassificera de olika byråerna ger de systemviktiga byråerna konkurrensfördel då de kan anses som ett säkrare val, då myndigheterna anser att den byrån är alltför betydelsefull för att tillåtas gå i konkurs (Konkurrensverket 2010: 546).

5.2 Vilka effekter kan obligatorisk byrårotation medföra på revisions- och rådgivningsbranschen?

I Sverige omfattas aktiebolag som är noterade på en reglerad marknad av krav på revisorsrotation (2005:551). EU kommissionens vill gå ett steg längre och dessutom införa krav på byrårotation (KOM, 2010:561). Efter en längre tid som revisor hos en och samma klient, skapas relationer och kunskap om organisationen, vilket ökar risken för att revisorn handlar opportunistiskt till fördel för klienten (Bazerman et. al., 1997). Förhoppningen är därför att med ett krav på byrårotation stärka oberoendet samt skapa ökad dynamik och kapacitet inom branschen (KOM, 2010:561). Samtliga tillfrågade ställer sig negativt till Grönbokens förslag gällande byrårotation och hänvisar till de effekter av byrårotation som visat sig i Italien. Under de diskussioner som förts finner ingen av de tillfrågade att förslaget skulle föra med sig någon som helst nytta. Samtliga respondenter anser att det svenska kravet på revisorsbyte inom byrån är tillräckligt för att bibehålla oberoendet. Det sistnämnda argumentet styrks av en studie utförd utav Britton och Ball (1999) där det visat sig att revisorsbyte blir den bästa kontraktsformen då den minskar möjlighet att handla opportunistiskt och revisorn handlar efter organisationens intresse då det kan leda till fortsatt uppdrag i framtiden.

Däremot har det i tidigare studier påpekats vikten av att få in nytänkande i granskningen, vilket ska stärka oberoendet mellan företaget och revisorn (Lu & Sivaramakrisnan, 2009). Malmqvist (2011) hävdar att fördelarna med byrårotation överväger dess nackdelar, då rotation bidrar till att den nya revisorn ser uppdraget med nya ögon och vågar ta

diskussion rörande bland annat klientens värderingsprinciper. Obligatorisk byrårotation skulle leda till ytterligare en kvalitetskontroll av revisionen, enligt Malmqvist. De tillfrågade menar i sin tur på att de befinner sig på en marknad som redan är hårt reglerad och kontrollerad både externt och internt och att ytterligare kvalitetskontroller inte är nödvändiga. Däremot skulle, enligt Copley & Doucet (1993), en tidsgräns för revisionsuppdrag förstärka kvaliteten på revisionen då det minskar motiven att publicera partiska rapporter samtidigt som det minskar ledningens möjligheter att påverka revisorns beslut. Revisorerna från ”the big four” anser i sin tur att oberoendet inte skulle påverkas i någon riktning. D hävdar att oberoendet inte ska påverkas av yttre faktorer utan att det är något revisorn själv måste beakta i sin yrkesroll. Resonemanget kan stärkas utav en studie utförd av Emiliano, Nieves och Nieves (2009) där det visat sig att obligatorisk rotation minskar revisorernas drivkraft att bevara sitt rykte då lagar istället garanterar dess oberoende. Revisorns eget intresse att bevara sitt rykte är något som förstärker och bibehåller oberoendet, vilket visat sig ha större inverkan än en lagreglering. Med det anser Emiliano, Nieves och Nieves (2009) att obligatorisk rotation inte endast är en negativ reglering på grund av att den inte klarar av att öka revisorers oberoende utan tvärtom även skadar oberoendet.

En negativ aspekt som de tillfrågade tar upp är att risken för fel i revisionen ökar under uppdragets första tre år. C påpekar här att Parmalatskandalen i Italien skedde mitt under ett revisorsbyte. I en studie utförd av GAO (2003) framkommer att kostnader för obligatorisk byrårotation överstiger dess fördelar. I studien framhålls, precis som respondenterna nämnt, att risken för ett misslyckande av granskningen ökar under de första åren, samt att bristen på förkunskap gällande bolaget och dess räkenskaper hämmar revisionsprocessen. Även respondenterna för samma diskussion gällande ineffektiviteten av ett eventuellt införande av byrårotation. Påståendet stärks ytterligare av en studie utförd av Lu & Sivaramakrishnan (2009) där det framkommit att dålig kunskap om företaget minskar effektiviteten i revisionsprocessen. Brännström nämner ytterligare en aspekt, nämligen att företagen kan tvingas byta revisor under en känslig fas vilket kan påverka företaget negativt. Brännströms argument ligger i linje med A och C:s utlåtande rörande att aktieägarna själva ska utse sin revisor samt bestämma när denne ska bytas ut, vilket stämmer överens med Sveriges nuvarande bolagsstyrningskod där både styrelse och revisor utses av aktieägarna. Den svenska bolagsstyrningskoden följer i det nämnda avse-

endet agentteorins principer, där revisorns uppgift att säkerställa den finansiella informationen för intressenter.

I Italien har den obligatoriska byrårotationen visat sig stärka marknadskoncentrationen samt skapat stora kostnader för både klienter och revisorer utan bevis på stärkt förtroende för den finansiella informationen (Alander, 2002). Resultaten i Italien är en av anledningarna till att respondenterna ställer sig frågande till att Grönboken tar upp byrårotation som ett förslag: varför införa ett sådant krav om det inte med säkerhet förbättrar kvaliteten? Vidare nämner respondenterna att bolagen i de allra flesta fall väljer en större revisionsbyrå vid ett byte. E och F påpekar att de kan komma att förlora stora och viktiga klienter vid ett införande av byrårotation, vilket skapar problem då byråerna har svårt att få nya stora uppdrag.

5.3 Hur kan ett lagstadgat krav på gemensam revision påverka revisions- och rådgivningsbranschen?

Gemensam revision är en typ av bolagsstyrningskrav och Frankrike är i dagsläget det enda landet inom EU som har lagstadgat krav på gemensam revision. ”The big four” är enade i sitt svar att gemensam revision inte skulle bidra till varken ett upplösande av marknadskoncentrationen eller utveckling av branschen i sig. De argument som respondenterna använder sig av i sitt ställningstagande är problem rörande ansvarsfördelning, skadeståndsansvar samt att statuskillnader mellan byråer kan komma att bildas. Det förstnämnda argumentet stärks utav en studie utförd av Le Maux (2004) som visar att arbetsfördelningen revisorerna emellan aldrig kan bli jämlik, vilket bidrar till att det existerar ojämna avgifter mellan de två reviderande byråerna (Le Maux, 2004 citerad i Francis, Richard and Vanstraelen, 2009, s.38). Respondenternas tankar kring gemensam revision ligger i linje med Le Maux studier då de anser att ”the big four” kommer fortsätta dominera intäktsmässigt. Däremot visar en studie utförd av Noel (2005) att priskillnaderna kan bero på revisionsbyråns anseende i branschen (Noel, 2005 citerad i Francis, Richard and Vanstraelen, 2009, s.38). Studien stödjer respondenterna C och Ds argument om att gemensam revision kan bidra till uppkomsten av statuskillnader byråerna emellan. Ytterligare en aspekt som respondenten D tar upp är att ett krav på gemensam revision skulle tvinga ”the big four” att ge bort upparbetade konkurrensfördelar till de mindre byråerna.

Syftet med förslaget är att skapa möjligheter för de medelstora revisionsbyråerna att konkurrera om de större uppdragen (KOM, 2010:561). De medelstora byråerna själva anser att ett sådant krav skulle ge dem möjlighet att skaffa viktig erfarenhet av de stora revisionsuppdragen. Trots förslagets ovan nämnda fördel är de båda respondenterna fast beslutsamma i sin åsikt att de vill bli valda på grund av egna meriter och inte genom något som kan liknas kvotering. Brännström tar fasta på ännu en negativ effekt gällande förslaget om gemensam revision, nämligen att det medför dubbel- och inte delad revision. Brännströms argument styrks av en studie utförd av Piot & Janin (2007) där effektiviteten visat sig minska vid användande av gemensam revision. Orsaken är en ojämn uppdelning av arbetsbördan mellan de två revisorerna, då olika byråer har olika tillvägagångssätt och arbetsmetoder.

Frankrikes genomförande av gemensam revision skiljer sig på en punkt från det förslag som lagts fram i Grönboken. Frankrikes tillvägagångssätt skulle dock kunna bli aktuellt även för resten av EU då förslagen kan komma att ändras i sin utformning. Francis, Richard & Vanstraelen (2009) har i sin studie funnit att sedan införandet av kravet på gemensam revision är ”the big four” fortfarande dominanta på den franska revisionsmarknaden avseende totala intäkter, däremot har de mindre franska revisionsbyråerna blivit mer välrepresenterade på revisionsmarknaden i landet. Respondenterna menar på att resultatet av införandet av gemensam revision i Frankrike har visat motsatt effekt än den EU kommissionen eftertraktar. Konkurrensverket (2010:546) ser risker med Frankrikes nuvarande bolagsstyrningskrav på gemensam revision. De spår här att bolagen kommer anlita två byråer inom ”the big four” och genom det påverkas konkurrensen negativt (Konkurrensverket 2010: 546).

6 Slutsats

I det sjätte kapitlet framställs studiens slutsatser. Vidare besvaras de inledande frågeställningarna utifrån det resultat som studien tidigare presenterat. Avslutningsvis ges förslag till vidare studier inom det aktuella området.

6.1 Hur ställer sig aktörerna på revisionsmarknaden sig till EU kommissionens Grönbok gällande deras förslag till hur marknadskoncentrationen ska lösas upp?

I studien har det under empiriinsamlingen tydligt framkommit att samtliga respondenter ställer sig negativa till de givna förslagen EU kommissionen presenterat gällande brytandet av den existerande marknadskoncentrationen inom revisions- och rådgivningsbranschen. Revisorerna ställer sig dock positiva till Grönbokens övergripande syfte att förbättra revisions- och rådgivningsbranschen.

Grönbokens syfte att göra branschen mer konkurrensutsatt ifrågasätts i studien, då resultatet ger stöd för att branschen är koncentrerad men än dock konkurrenskraftig. Vidare framkommer att marknadskoncentrationens uppkomst måste studeras för att finna de mest lämpliga lösningarna. Grönboken saknar djupare diskussioner kring problemområdena samt konsekvensanalyser till de framtagna förslagen. I studien framkommer tydligt att en minskning av de existerande etableringshindren bedöms vara ett mer effektivt tillvägagångssätt för att lösa upp marknadskoncentrationen, då branschen redan är hårt reglerad i lag och att en väl fungerande marknadsekonomi är stark nog att reglera branschen. Resultat från studien påvisar att risken med en allt för hård lagreglering från EU kan innebära att byråerna väljer att avstå från revisionsuppdrag, vilket resulterar i raka motsatsen till Grönbokens presenterade syfte. Studiens resultat visar att både finansinstitut och EU kommissionen klassificerar de olika byråerna efter storlek, vilket inte bara skadar de mindre och medelstora byråernas expanderingsmöjligheter utan strider även mot målen med den framtagna Grönboken. Vidare ger studien empiriskt stöd för att byråernas rykte och anseende är en avgörande faktor vid valet av revisionsbyrå, vilket försvårar de medelstora byråernas expansionsmöjligheter. Det ovan nämnda problemet är något Grönboken genom dess förslag inte kommer åtgärda.

6.2 Vilka effekter kan obligatorisk byrårotation medföra på revisions- och rådgivningsbranschen?

En intressant iakttagelse är de delade meningarna kring hur och om oberoendet påverkas av byrårotation. EU kommissionens mål är att öka oberoendet, dock visar studiens resultat att ett obligatoriskt krav på byrårotation kan ha den motsatta effekten och till och med kan skada oberoendet. Det finns tydliga resultat i studien som stödjer ståndpunkten att förslaget även ökar risken för fel i revisionen samt att det minskar effektiviteten i revisionsprocessen. Det finns fördelar med obligatorisk byrårotation då byte medför nytänkande i granskningen dock ger resultatet från studien belägg för att samma effekt kan uppnås genom dagens krav på revisorsrotation.

Studien ger empiriskt stöd för slutsatsen att ett införande av krav på obligatorisk byrårotation inte skulle medföra EU kommissionens önskvärda effekt om upplösande av marknadskoncentrationen, utan snarare ett förstärkande utav den. Studien ger också stöd för slutsatsen att byrårotation även har en negativ effekt på den i dagsläget välfungerande bolagsstyrningskoden då den tar ifrån aktieägarnas delaktighet.

6.3 Hur kan ett lagstadgat krav på gemensam revision påverka revisions- och rådgivningsbranschen?

Studien ger empiriskt stöd för slutsatsen att krav på gemensam revision inte medför några positiva effekter för branschens utveckling. EU kommissionens strävan att lösa upp marknadskoncentrationen inom revisions- och rådgivningsbranschen bedöms enligt studiens empiri inte heller kunna uppnås. Ojämn ansvarsfördelning och skadeståndsansvar samt statuskillnader byråer emellan är effekter som marknaden kan vänta sig vid ett eventuellt genomförande av förslaget. Ett införande av gemensam revision skulle, enligt studien, innebära att ”the big four” tvingas ge bort upparbetade konkurrensfördelar till de mindre byråerna, vilket talar emot ideologin om en fri marknad. Ytterligare resultat från studien påvisar att förslaget skulle innebära dubbel revision eftersom arbetet inte går att dela lika mellan de två revisionsbyråerna, vilket bidrar till att effektiviteten minskar. Utifrån detta ger studien ytterligare stöd för slutsatsen att kunderna är de som får bära kostnaderna för EU kommissionens strävan att lösa upp den existerande mark-

nadskoncentrationen. Även gemensam revision har i studien visat sig vara fel väg att gå för att utveckla branschen och uppnå Grönbokens syfte.

6.4 Egna reflektioner

Författarna har funnit empiriskt stöd för att de framlagda förslagen gällande uppbyggnaden av marknadskoncentrationen inte ens uppfyller sitt syfte och påverkar dessutom marknaden och dess aktörer negativt. Vidare ifrågasätts att "the big four" ska vara de som utses som ensamt ansvariga för den rådande situationen. Att byråerna tvingas ge bort upparbetade tillgångar som de åstadkommit genom hårt arbete är något författarna anser felaktigt. En intressant upptäckt i studien är att även den grupp av medelstora byråer, som EU kommissionen vill hjälpa fram, inte heller ställer sig positiva till de främjda förslagen. Det har i studien bevisats råda delade meningar gällande om "the big four" utgör en systemrisk eller ej, där de medelstora byråerna anser att Barnier har rätt i sitt påstående medan "the big four" anser att någon sådan risk inte föreligger. Iakttagelsen är intressant då de sex byråerna i övriga frågor varit relativt samsynta. Med stöd från studiens resultat kan slutsatsen dras att "the big four's" rykte och anseende är alltför starkt för att andra byråer ska kunna ta sig in på marknaden och lösa upp koncentrationen. Grönbokens förslag kan inte lösa det rådande problemet genom ytterligare lagreglering, vilket enligt författarna är viktigt att poängtera. Författarna finner det intressant att marknadens aktörer inte ser positivt på ytterligare lagreglering utan ser hellre att marknaden självsaneras och att Grönboken därför inte är rätt väg att gå för att utveckla och lösa upp den rådande marknadskoncentrationen.

6.5 Förslag till vidare studier

I november år 2011 kommer uppföljningsåtgärder av Grönbokens förslag att presenteras av EU kommissionen och om förslagen rörande obligatorisk byrårotation samt gemensam revision införs kan intressanta studier göras kring de faktiska utfallen. Vidare förslag på fortsatta studier är att utifrån olika intressenters perspektiv undersöka behovet av att lösa upp marknadskoncentrationen samt hur de ser på de givna förslagen. I april 2011 presenterades ytterligare en Grönbok inom bolagsstyrning, vilken hotar den väl fungerande bolagsstyrningen i Sverige. Något som gör även den Grönboken intressant att studera är att förslag gällande styrelsers tillvägagångssätt vid val av revisor kan för-

ändras samt att frågor rörande aktieägarnas delaktighet är centrala, vilket också diskuteras i den aktuella studien.

7 Referenslista

- Aktiebolagslagen, (SFS 2005:551). Stockholm: Justitiedepartementet.
- Alander, G., 2002. Extern rotation- analys av positiva och negativa effekter. *Balans*, 11, s.17-20.
- Anthony, R.N. och Govindarajan, V., 2007. *Management control systems*. 12 uppl. Singapore: McGraw-Hill international edition.
- Ballas, A-A. och Fafaliou, I., 2008. Market Shares and Concentration in the EU Auditing Industry: the Effects of Andersen's Demise. *International Atlantic Economic Society*, 14(4), s.485-497.
- Bazerman, M., Morgan, K.P. och Loewenstein, G.F., 1997. The impossibility of auditor Independence. *Sloan management review*, 38(4), s.89-95.
- Bergström, C. och Samuelsson, P., 2009. *Aktiebolagets grundproblem*. 3 uppl. Stockholm: Norstedts juridik.
- Bolagskoden (u.å.). Om bolagskoden. [elektronisk] Tillgänglig: <<http://bolagskoden.net/bk/bolagskoden/>> [Hämtad den 20110224].
- Britton, L.C. och Ball, D.F., 1999. Trust versus opportunism: Striking the balance in executive search. *The service Industries Journal*, 19(2), s.132-149.
- Bruzelius, L.H. och Skärvad, P-H., 2010. *Integrerad organisationslära*. 10 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Bryman, A., 2011. *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2 uppl. Malmö: Liber AB.
- Bursell, J. och Neurath, C., 2010. Bryt de storas makt. *Svenska Dagbladet Näringsliv*, [Elektronisk], 4 november. Tillgänglig: [20110201]
- Butler, S., Zibelman, M. och Ward, B., 2000. The expectation Gap in Auditing. *Managerial Auditing Journal*, 13(3).
- Catanach, A.H. och Walker, P.L., 1999. The International Debate Over Mandatory Auditor Rotation: A Conceptual Research Framework. *Journal of International Accounting, Auditing & Taxation*, 8(1), s.43-66.
- Choi, M.S., och Zenghal, D., 1999. The effect of accounting firm mergers on international markets for accounting services. *Journal of International Accounting, Auditing & Taxation*, 8(1), s.1-22.
- Christiansen, M. och Loft, A., 1992. Auditing regulation. *European accounting review*, 1, s.277-301.
- Copley, P.A., och Doucet, M.S. 1993. Auditor tenure, fixed fee contracts, and the supply of substandard single audits. *Public Budgeting & Finance*, 13 (3), s.23-35.
- Cunningham, L.A., 2006. Too big to fail: Moral hazards in auditing and the need to restructure the industry. *Columbia Law Review*, 106, s.1698-1748.

- Danielsson, C., 2011. I mediastormens kölvatten. *Balans*, 2, s.18-19.
- Deloitte (u.å.). Our Global Origins. [elektronisk] Tillgänglig: <http://www.deloitte.com/view/en_AU/au/about-us/firm-facts/20ae01bbac7e1210VgnVCM200000bb42f00aRCRD.htm> [Hämtad 20110301].
- Diamant, A., 2004. *Revisors oberoende: om den svenska oberoenderegleringens utveckling, dess funktion och konstruktion*. Uppsala: Iustus.
- Dutilh, N., 2004. *Dealing with dominance: the experience of national competition authorities*. Dordrecht: Kluwer Academic publisher group.
- Dwyer, P., 2003. The big four: Too few to fail?. *Business Week*. 1 september 2003 s.34.
- Emiliano, R-B., Nieves, G-A. och Nieves, C., 2009. Does Mandatory Audit Firm Rotation Enhance Auditor Independence? Evidence from Spain. *Auditing: a journal of practice and theory*, 28(1), s.113–135.
- Ernst & Young (u.å.). Ernst & Youngs historik. [elektronisk] Tillgänglig: <<http://www.ey.com/SE/sv/About-us/Our-history>> [Hämtad 20110301]
- Europa Parlamentet och europeiska unionens råd, 2006. Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/43/EG. *Europeiska unionens officiella tidning*, s.87-107.
- Far, u.å. Branschorganisationen för revisorer och rådgivare.[elektronisk] Tillgänglig: http://www.far.se/portal/page?_pageid=114,340195&_dad=portal&_schema=PORTAL [Hämtad 20110217]
- Far, 2009 Fars uttalanden i etikfrågor-EtikU13 revisorsrotation. *Far Förlag*. [elektronisk] tillgänglig: <http://www.far.se/pls/portal/docs/PAGE/FAR_2010/BRANSCHEN/GOD_REVISIORS SED/ETIKU13.PDF> [hämtad 20110412]
- Far (2010) *Grönboken Revisionspolitik: lärdomar från krisen Ju2010/7980/L1*. Stockholm.
- Far (2010) *Re: European Commission's Green Paper on Audit Policy: Lessons from Crisis*. Stockholm.
- Far, 2002. *RS revisionsstandard i Sverige*. Stockholm: FAR förlag AB.
- Francis, J.R., Richard. C. och Vanstraelen, A., 2009. Assessing France's joint audit requirement: are two heads better than one? *Auditing: A journal of practice & theory*, 28(2).
- GAO, General Accounting Office, 2003. Public Accounting Firms: Required Study on the Potential Effects of Mandatory Audit Firm Rotation. *General Accounting Office, Washington DC*, s.1-90.
- Hogan, C.E. och Martin, R.D., 2009. Risk shifts in the market for audits: an examination of changes in risk for "second tier" audit firms. *Auditing: A journal of practice and theory*, 28(2), s.94-95.
- Holme, I.M. och Solvang, B.K., 1997. *Forskningsmetodik, om kvalitativa och kvantitativa metoder*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.

- Jacobsen, D.I., 2002. *Vad, hur och varför? Om metodval i företagsekonomi och andra samhällsvetenskapliga ämnen*. Studentlitteratur: Lund.
- Jones, A. och Sufrin, B., 2011. *EU Competition Law*. 4 uppl. New York: Oxford University Press.
- Kollegiet för Svensk bolagsstyrning (u.å.). Historik. [elektronisk] Tillgänglig: <<http://www.bolagsstyrning.se/koden/historik> > [Hämtad 20110314]
- Kollegiet för Svensk bolagsstyrning., 2010. Svensk kod för bolagsstyrning. *Trosa Tryckeri*. [elektronisk] tillgänglig: <http://www.bolagsstyrning.se/media/43746/svenskkodbolagsstyrn_2010_korrigerad20110321.pdf> [hämtad 20110326]
- KOM 2010:561, Europeiska Kommissionen (2010). *Grönbok Revisionspolitik: Lärdomar från krisen*. Bryssel.
- Konkurrenslag, (SFS 2008:579). Stockholm: Justitiedepartementet.
- Konkurrensverket. (2010) *Grönboken Revisionspolitik: lärdomar från krisen Ju2010/7980/L1*. Stockholm. (dnr 546/2010)
- Lennartsson, R., 2010. EU vill stöpa om revisorsrollen. *Balans*, 11, s.7.
- Lu, T. och Sivaramakrishnan, K., 2009. Mandatory audit firm rotation: Fresh look versus poor knowledge. *J. Account. Public Policy*, 28, s. 71–91.
- Mallin, C-A., 2010. *Corporate Governance*. 3 uppl. New York: Oxford University Press Inc.
- Malmqvist, P., 2011. Byrårotation i börsbolag är nödvändigt. *Balans*, 2, s.24.
- Matthews, D., 2006. *A history of auditing*. New York: Routledge
- Oxera, 2006. Four better, four worse? Competition and choice in the audit market. *Oxera Agenda*, s.1-5.
- Patel, R. och Davidson, B., 2003. *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Piot, C. och Janin, R., 2007. External auditors, audit committees and earnings management in France. *European Accounting Review*, 16, s.429–454.
- Porter, B., Simon, J. och Hatherly, D., 2008. *Principles of External Auditing*. 3 uppl. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.
- Property Casualty Insurers Association of America., 2009. *How to measure systemic risk*. [elektronisk] tillgänglig: <[http://www.pciaa.net/web/sitehome.nsf/lcpublic/392/\\$file/pci_systemic_risk_definition.pdf](http://www.pciaa.net/web/sitehome.nsf/lcpublic/392/$file/pci_systemic_risk_definition.pdf)> [hämtad 20110320]

- PwC (u.å.). History and milestones. [elektronisk] Tillgänglig:
<<http://www.pwc.com/us/en/about-us/pwc-corporate-history.jhtml>> [Hämtad 20110301]
- Saunders, M., Lewis, P. och Thornhill, A., 2007. *Research methods for business students*. 4 uppl. Edinburgh: Pearson Education Limited.
- Schwartz, R., 1997. Legal Regimes, Audit Quality and Investment. *The accounting review*, 72(3), s.385-406.
- Shaikh, J M. och Talha, M., 2003. Credibility and expectation gap in reporting on uncertainties. *Managerial Auditing Journal*, s.517-529.
- Shepherd, W.G., 1997. *The economics of industrial organization*. 4 uppl. New Jersey: Prentice-Hall International.
- Sherer, M. och Turley, S., 1997. *Current issues in auditing*. 3 uppl. London: Paul Chapman Publishing Ltd.
- Smith, M., 2003. *Research methods in accounting*. London: SAGE Publications Ltd.
- SOU- Kodgruppen, (2004). *Swedish code of corporate governance- a proposal by the code group*. Stockholm.
- Revisionslagen, (SFS 1990: 1079). Stockholm: Justitiedepartementet.
- Trost, J., 2005. *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Wallerstedt, E., 2009. *Revisorsbranschen i Sverige under hundra år*. Stockholm: SNS Förlag.